

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

- ๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
- ๔.๒ ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัด
- ๔.๓ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
- ๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบแผนการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง” ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบไปด้วย พระสังฆาธิการ ไวยาวัจกร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และวิทยาลัยเทคนิคอ่างทอง จำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นสภาพปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทองใน ๔ ประเด็น คือ ๑) สภาพและปัญหาด้านบุคลากร ๒) สภาพและปัญหาด้านงบประมาณ ๓) สภาพปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์ และ ๔) สภาพและปัญหาด้านการบริหารจัดการ ดังนี้

๔.๑.๑ สภาพและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านบุคลากร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านบุคลากร ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นอย่างดี เช่น ไม่เข้าใจในตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง หรือการดำเนินงานจะต้องขออนุญาตจากหน่วยงานใดบ้าง ทำให้ประสบปัญหาด้านต่างๆ ตามมา เช่น มีปัญหากับกรมศิลปากรในเรื่องการดูแลรักษาและการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานโบราณวัตถุทำให้มีการฟ้องร้องกันในภายหลังตามมา ดังนั้นทางวัดจัดส่งพระไปอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ประจำท้องถิ่น กรมศิลปากรและฝ่ายคณะสงฆ์ต้องประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพิ่มพูนความรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ผิดๆ ของพระสงฆ์ สนับสนุนพระสงฆ์ที่สนใจในการเรียนรู้ทางการซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานที่ไม่เป็นการทำลาย (ซ่อมจนไม่เหลือสภาพเดิม) ปัจจุบันหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้จัดประชุมอบรมถวายความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์นำไปถ่ายทอดแก่ประชาชนต่อไปได้และมีการนำแนวคิดไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมแล้ว โดยการให้เด็กนักเรียนเป็นมัคคุเทศก์ในการนำชมพิพิธภัณฑ์ของวัด ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด^๑

๒) พระสงฆ์ขาดความรู้และทักษะในการบริหารวัด ทำให้ขาดการวางแผนงานที่ดี ขาดการวางแผนการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและศาสนวัตถุอย่างต่อเนื่อง ทำให้งานไม่ก้าวหน้า หรือบางครั้งปล่อยปะละเลยทำให้ศาสนสถาน ศาสนวัตถุชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ทั้งนี้การวางแผนที่ดี และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้ศาสนสถาน และศาสนวัตถุได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง วัดวาอารามก็จะมีความเจริญรุ่งเรือง ดังนั้น พระสงฆ์จะต้องมีความรู้และทักษะใน

^๑สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จรุง วชิรุโธ), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดท่าโขลงกิตติยาราม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

การพัฒนาวัด โดยได้รับการฝึกอบรมหรือเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรต่างๆ จะช่วยให้พระสงฆ์เข้าใจถึงวิธีการในการวางแผนวัดที่^๒

๓) พระสังฆาธิการที่ดูแลและรับผิดชอบงานด้านสาธารณูปการโดยตรงยังไม่มี โดยส่วนใหญ่จะมอบให้เจ้าอาวาสเป็นผู้รับผิดชอบและตัดสินใจในการทำงานทั้งหมด จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องก็ต่อเมื่อพบปัญหา หรือมีคนร้องเรียน เป็นต้น ดังนั้นหากมีการแต่งตั้งพระสังฆาธิการระดับสูง เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะจังหวัดไปเป็นคณะกรรมการในการดำเนินงานด้านสาธารณูปการของวัดต่างๆ ก็จะช่วยให่วัดสามารถดำเนินกิจการด้านสาธารณูปการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม^๓

๔) พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดประสบการณ์ในการทำงานด้านสาธารณูปการ ทำให้ไม่สามารถบริหารงานได้อย่างเป็นระบบ เมื่อมีปัญหา ก็จะละทิ้ง ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ จนเกินเป็นปัญหาหรือรัง ยากที่จะแก้ไขให้สำเร็จได้ ดังนั้น พระสงฆ์จะควรแสวงหาประสบการณ์จากพระเถระผู้ใหญ่ หรือ ปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นให้เพิ่มมากขึ้น^๔

๕) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและชำนาญงานด้านก่อสร้าง ยังขาดการสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยเหลืองานคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุจากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพังเสียหายที่เกิดขึ้น ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมมือกันจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในรูปแบบของเอกสารหรือหนังสือประจำบ้าน แล้วแจกจ่ายให้แก่ทุกหลังคาเรือนในชุมชน โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ควรดำเนินการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และ

^๒สัมภาษณ์ พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิญาณ), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^๓สัมภาษณ์ พระมหาวีระ (วีระ วีระญาณ) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดนางในธัมมิการาม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^๔สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ (สุพจน์ สุวจนโน), เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

ศิลปวัตถุในชุมชน คณะสงฆ์และภาครัฐให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลโบราณสถาน ให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง^๕

๖) พระสงฆ์ปล่อยปะละเลย ไม่ค่อยดูแลรักษา เอาใจใส่และการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยที่ควร^๖ มอบอำนาจให้กับไวยาวัจกรวัด คณะกรรมการวัด หรือช่างรับเหมามากเกินไป ขาดการควบคุมงานที่ดี เพราะส่วนใหญ่มีศาสนิกจ้อย่างอื่นมากเกินไป ทำให้ก่อสร้างหรือการปฏิสังขรณ์ล่าช้า และเกิดปัญหาการทุจริตเกิดขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องวัดและชุมชน ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ^๗

๘) มีปัญหาในประเด็นกระบวนการการควบคุมคุณภาพและเวลา ผู้รับจ้างไม่มีความชำนาญในสาขานั้น ๆ และไม่ค่อยมีความรับผิดชอบในงาน ส่งผลกระทบต่อการทำงานอย่างมาก ความเชี่ยวชาญและชำนาญงานของช่างจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานโดยตรง ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรคัดเลือกช่างที่มีความชำนาญงาน มีประสบการณ์ในการทำงาน และมีความรับผิดชอบสูง^๘

๙) พระสงฆ์ในวัดได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลก และทางธรรมเพื่อนำความรู้มาพัฒนาด้านบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน และเป็นตัวอย่างที่ดีน่าเลื่อมใสเพื่อให้ญาติโยมเกิดความศรัทธามีน้อยมาก เพราะพระสงฆ์มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และคุณค่าของโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุแก่นักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้ สามารถเป็นมัคคุเทศก์น้อยนำคณะนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่อยู่ในวัดได้เป็นอย่างดี^๙

^๕สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^๖สัมภาษณ์ พระครูนิเทศก์ธรรมรส (ไพฑูรย์ กนตธมโม), เจ้าคณะตำบลศาลาแดง, เจ้าอาวาสวัดโล่ห์สุทธาวาส, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^๗สัมภาษณ์ พระครูสิริวิมลกิจ (พิชญ์ วุฑฒิกโก), เจ้าคณะอำเภอสามโก้ เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^๘สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน ทนอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^๙สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ (สุพจน์ สุวจนโน), เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

๔.๑.๒ สภาพและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านงบประมาณ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านงบประมาณ ประกอบด้วย

๑) ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ทั้งนี้ งบประมาณส่วนใหญ่ต้องรอจากศรัทธาของญาติโยมผู้มีจิตศรัทธา หรืองบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เมื่อมาถึงวัดก็ไม่เพียงพอต่อการบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเกิดความเสียหาย ประการสำคัญพบว่า พระสงฆ์ไม่สามารถเข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องงบประมาณของภาครัฐในการบูรณะวัดได้เลย อีกอย่างหนึ่งวัดไม่สามารถแตะต้องโบราณสถานเหล่านั้นได้^{๑๐}

๒) ขาดปัจจัยทุนทรัพย์ และงบประมาณในการสร้างและพัฒนางานด้านสาธารณูปการ จึงทำให้งานสาธารณูปการที่ทางวัดสร้างดูล่าช้าและไม่ค่อยจะเรียบร้อย ทำให้ประชาชนไม่เห็นความก้าวหน้าในเนื้องานการสร้างงานสาธารณูปการเท่าไร จึงทำให้เกิดผลเสีย ดูว่าวัดขาดความเอาใจใส่ในการสร้างสาธารณูปการของวัดเท่าที่ควร หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชน มีการเปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณแก่ประชาชนอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน^{๑๑}

๓) ขาดความรู้ศาสตร์ที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญอย่างมาก เช่น ศิลปะ วาดภาพฝาผนัง ในอุโบสถ เป็นต้น ทำให้ต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญข้างนอก บริษัทเอกชนมาก่อสร้าง ทำให้สูญเสียงบประมาณจำนวนมาก ทำให้เสียเวลาในการติดต่อประสานงาน หรือหาหน่วยงานที่จะมารับผิดชอบงานได้อย่างทันถ่วงที พระสงฆ์จึงไม่สามารถต่อรองการทำงานได้ ต้องปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญดำเนินการโดยตรง และต้องจ่ายค่าใช้จ่ายตามที่บริษัทเสนอมา^{๑๒}

๔) ขาดความรู้เรื่องการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการในการอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ต้องรอเจ้าภาพและประชาชนทั่วไปบริจาคเพียงอย่างเดียว ทำให้การก่อสร้างขาดระยะไม่ต่อเนื่อง และเกิดปัญหาตามมา ในการติดต่อประสานกับงานราชการหรือ

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาประโชติ (พยับ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาส วัดห้วยโรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทฺโท), เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุชีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

แม้แต่คณะสงฆ์เองบางครั้งก็ไต่ถามประมาณที่น้อยจนไม่สามารถนำไปก่อสร้างหรือบูรณะได้เลย และต้องทำรายงานเสนอให้พระผู้ใหญ่และหน่วยงานที่ให้ทุนนั้นๆ ทราบด้วย^{๑๓}

๕) ขาดการแต่งตั้งคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาควบคุมดูแลการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เช่น วิศวกร ช่างผู้ชำนาญการ เจ้าหน้าที่บ้านเมือง เป็นต้น เมื่อเกิดปัญหา เช่น การหักพัง หรือความไม่โปร่งใสในเรื่องของงบประมาณ พระสงฆ์ก็ต้องรับผิดชอบทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว ทำให้ไม่มีใครก็เข้าไปยุ่งเกี่ยว และพบปัญหาข้อนี้มากในปัจจุบัน^{๑๔}

๖) การหาทุนทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ภายในวัดไม่เปิดกว้างสำหรับผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป เพราะส่วนใหญ่มีชื่อเจ้าภาพเดิมอยู่แล้ว ทำให้ไม่มีใครกล้าทำต่อหรือยุ่งเกี่ยว ต้องรอทายาทหรือผู้เกี่ยวข้องมาบูรณะซ่อมแซมให้ ทำให้ทางวัดไม่กล้าของบประมาณสนับสนุนจากภายนอก รวมถึงผู้มีจิตศรัทธาด้วย^{๑๕}

๗) ขาดการจัดทำและควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ที่ถูกต้อง โปร่งใสและตรวจสอบได้ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และทักษะในการได้มาซึ่งเงินงบประมาณ เช่น การโอนเข้าบัญชีตนเอง การเก็บรักษาไว้ที่กุฏิ เป็นต้น หรือกระบวนการในการเก็บรักษา การเบิกจ่ายงบประมาณ โดยเฉพาะรักษาการแทนเจ้าอาวาส ตลอดจนการทำสัญญากับผู้รับจ้าง การรับจ่ายเงินที่ถูกต้อง การจัดทำบัญชีรับจ่ายรายวัน รายเดือน รายปี การสรุปผลการดำเนินงานบูรณะหรือก่อสร้างใหม่ เป็นต้น^{๑๖}

๘) ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น จากประชาชนในเขตวัด พื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ดังนั้นพระสงฆ์จึงต้องริบสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับคนในพื้นที่และชุมชนรอบวัด ในการดูแลรักษาวัดวาอารามให้สมบูรณ์ต่อไป พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงของประชาชนในหลายวาระตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย และยังมีประชาชนได้อุดหนุนบำรุงวัดโดยการบริจาคทรัพย์และกำลังกายตามศรัทธาที่มีของแต่ละบุคคล^{๑๗}

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรปญฺโญ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภาภโร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนามารณ์ (ณรงค์ สิริปัญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดไชโยวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาประโชติ (พยับ ปญฺญาโสโต), เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาส วัดห้วยโรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิฑูรกิจ (พิษณุ วุฑฺฒโก), เจ้าคณะอำเภอสามโก้ เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

๔.๑.๓ สภาพและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านวัสดุอุปกรณ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านวัสดุอุปกรณ์ ประกอบด้วย

๑) สภาพพื้นที่วัดมีน้อย ขาดการวางแผนในการก่อสร้างสาธารณูปการต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ของวัดที่มีจำกัด นำมาใช้ประโยชน์ได้น้อยและไม่เป็นระเบียบ ทำให้วัดดูไม่สวยงาม ส่วนใหญ่การสร้างวัดในปัจจุบันขาดการวางแผนที่ดี ทำให้การสร้างไม่เหมาะสม มีการรื้อถอนบ่อยครั้ง ทำให้สูญเสียงบประมาณ หรือเกิดความเสียหายของศาสนสถานตามมา มีการก่อสร้างเกินความจำเป็น เช่น มีการลงทุนก่อสร้างศาลาการเปรียญที่ใหญ่โต แต่ไม่ค่อยได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร มีการตัดต้นไม้เพื่อเทพื้น ทำให้เกิดความร้อน ค่าไฟฟ้าสูง เป็นต้น ดังนั้น) ทางวัดมีการปลูกต้นไม้อย่างเป็นระเบียบไม่ดูรกรุงรัง เพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ และทัศนียภาพให้สวยงามดูร่มรื่น และไม่บดบังตัวโบราณสถาน โดยวัดรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน^{๑๘}

๒) พระสงฆ์ปล่อยปะละเลย ไม่ทำความสะอาด ปล่อยวัดวาให้รกสกปรก โบราณสถานชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา และขาดความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกัน รักษาความสะอาดในบริเวณวัด และศาสนสถาน ศาสนวัตถุของทางวัด^{๑๙} ขาดคนดูแลและรักษาความสะอาดห้องสุขา ที่ทางวัดมีอยู่ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการ พระสงฆ์จะพัฒนาวัดให้สะอาด น่าเยี่ยมชม และหาวิธีการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาช่วยเหลือดูแล และทางวัดจะเน้นในด้านการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในท้องถิ่น ให้รู้จักรักษาสีงแวดล้อมและโบราณวัตถุสถาน ไม่ให้ชุดทำลายหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้เกิดความเสียหาย^{๒๐}

๓) พระสงฆ์ขาดทักษะในการคำนวณการใช้อุปกรณ์ก่อสร้างภายในวัด เช่น เหล็ก ปูน หิน เป็นต้นที่ดี ทำให้สูญเสียงบประมาณและบางครั้งเกิดปัญหาได้ของที่ไม่ดีแต่ราคาสูง เมื่อ

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ปญญาโวโร), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดช่อ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๙} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน ทนอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายชนัญ วงษ์แสงจันทร์, หัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างวิทยาลัยเทคนิค, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

ก่อสร้างเสร็จก็เกิดความชำรุดเร็ว^{๒๑} ตลอดจนขาดการตรวจสอบราคาอุปกรณ์ในการก่อสร้างเท่าที่ควร ทำให้เกินงบประมาณไม่พอเพียง^{๒๒}

๔) บางวัดไม่มีกองทุนเฉพาะสำหรับจัดซื้อ จัดหาจัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแล รักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด พระสงฆ์ไม่คำนึงถึงแผนงานที่วางไว้ ทำให้การก่อสร้างไม่เป็นไปตามแผน การคำนวณทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ก็ไม่เป็นไปตามแผนนั้นๆ ผู้รับผิดชอบงานก็ทิ้งงาน โครงสร้างต่างๆ ก็จะถูกตัดแปลงไป ไม่เป็นไปตามแผนเดิม เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแลรักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด และชอบจัดแบ่งงบประมาณไปใช้จ่ายอย่างอื่นแทนการก่อสร้าง ซึ่งเป็นการใช้งบประมาณผิดประเภท^{๒๓}

๕) การก่อสร้างนั้นต้องคำนึงถึงประโยชน์ ใช้ประโยชน์ได้ทุกตารางเมตร ประหยัดคือสร้างขนาดพอใช้ขนาดบำรุงรักษาปลอดภัย ต้องมีความปลอดภัยในกระบวนการก่อสร้าง มีความปลอดภัยในการใช้ สะดวกใช้สร้างแล้วต้องสะดวกใช้^{๒๔}

๖) อุปกรณ์บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดนานเกินไปทำให้เกิดอันตรายต่อผู้เป็นช่างในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพราะโดยส่วนใหญ่การก่อสร้างของวัดมักใช้เวลาในการก่อสร้างนานเกินไป บางโครงการใช้เวลาในการก่อสร้างนานเป็นสิบๆ ปี จึงจะสำเร็จ ทำให้โครงสร้างเก่าชำรุดทรุดโทรมเป็นปัญหาตามมา^{๒๕}

๗) บางวัดก็หาซื้ออุปกรณ์บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะยาก เพราะวัดเป็นโบราณสถาน วัสดุสำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุนั้นหายาก เพราะวัสดุในปัจจุบันเป็นของสมัยใหม่ ดังนั้นหากจะทำการบูรณปฏิสังขรณ์ให้เหมือนเดิมก็จำเป็นต้องหาของในสถานที่ต่างๆ ที่มีทำให้สูญเสียงบประมาณจำนวนมาก^{๒๖}

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมมหารณ์ (วิวัฒน์ ฐิตเปโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ (สุพจน์ สุวจนโน), เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมประยุต (ประกอบ กปุปาโร), เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดรัง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายชนัญ วงษ์แสงจันทร์, หัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างวิทยาลัยเทคนิค, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระมหาวิระ (วิระ วีรญาโณ) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดนางในธัมมิการาม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมมหารณ์ (วิวัฒน์ ฐิตเปโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

๘) ขาดอุปกรณ์ในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพราะพระสงฆ์ไม่ได้เป็นช่าง ต้องอาศัยผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ครั้นจะหาวัสดุอุปกรณ์มาใช้ในการก่อสร้าง ก็ต้องลงทุนมาก ทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถทำการก่อสร้างได้เอง^{๒๗} อีกประการหนึ่ง ทางวัดไม่ค่อยดำเนินการจัดการปรับปรุงซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัด วางแผนผัง เขตพุทธาวาสสังฆาวาส ให้เป็นสัดส่วนเท่าที่ควร^{๒๘}

๙) การเฝ้าระวังการโจรกรรมของมิจฉาชีพโดยพระสงฆ์ขาดประสิทธิภาพ เนื่องด้วยพระสงฆ์มีบทบาทซ้ำซ้อน มีภารกิจต้องปฏิบัติเป็นประจำ อาทิ การทำวัตรสวดมนต์ การเดินทางไปฉลองศรัทธาพุทธศาสนิกชน เป็นต้น ประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในชุมชนชาตนักวิชาการ ผู้มีความรู้ ความเข้าใจโดยตรงในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ^{๒๙}

๑๐) การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆ การเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป การบุกรุกเมืองและทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมือง เพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ^{๓๐}

๑๑) ไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ความรุ่งเรืองความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลา มักจะผจญกับการเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะ วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่ย่อมเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้าแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงมีความเสี่ยงอันตรายและต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอและการบำรุงรักษา การไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์^{๓๑}

๑๒) ปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากรโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา การบุกรุกเมืองและทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคาร

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุชีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธมโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมประยุต (ประกอบ กปปาโร), เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดรุ่ง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ฉายา), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทโท), เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

ใหม่ๆ การเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง พิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆ ของเมือง อย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยว^{๓๒}

๑๓) ปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์มักถูกคุกคามเสมอ แนวโน้มการอพยพจากพื้นที่ชนบทไปสู่ศูนย์กลางเมือง การขาดการดูแลรักษาอาคารเก่าและการไม่เข้าใจคุณค่าของกิจกรรมทางวัฒนธรรม แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมมนุษย์ได้อย่างดีปัจจุบันทุกจังหวัดมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านลักษณะกายภาพและสังคมวัฒนธรรมอย่างมาก การอนุรักษ์เราไม่สามารถอนุรักษ์เก็บหรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ทั้งหมด วิวัฒนาการของเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง จะต้องยอมให้เมืองและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ขึ้นส่วนซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ในขณะที่องค์ประกอบใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ถูกทำลายเหลือเพียงสถาปัตยกรรมบางส่วนรวมทั้งประติมากรรมเช่น ชิ้นส่วนของอาคาร โบราณสถานประตูเมือง กำแพงเมือง^{๓๓}

๑๔) การที่คนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน มีสาเหตุมาจากการไม่ได้รับการป้องกันที่ถูกต้อง การทำลายสิ่งเหล่านี้ ไม่เป็นเพียงแต่การทำลายเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้น ยังเป็นการทำลายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เอกลักษณ์ และความภูมิใจ ศักดิ์ศรีของประเทศและคนในประเทศอีกด้วย การสร้างสรรค์ การฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมในด้านศิลปกรรมในรูปแบบประสมประสาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและสืบทอดความเป็นชาติและเอกลักษณ์ของประชาชนในท้องถิ่น การอนุรักษ์เป็นการรักษาสภาพเดิมของศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน หรือส่วนของเมือง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยร่วมกับเราในชีวิตประจำวัน^{๓๔}

๔.๑.๔ สภาพและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านการบริหารจัดการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภาภโร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

๑) ขาดการวางแผนแบบแปลนในการก่อสร้างเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน โดยก่อสร้างตามความประสงค์ของผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์^{๓๕} ขาดการวางแผนหรือแผนผังในการดำเนินการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์^{๓๖} ขาดคณะกรรมการตรวจสอบและแนะนำการดำเนินงานด้านสาธารณูปการ^{๓๗} ขาดนโยบายและแผนงาน โดยเฉพาะนโยบายถวายเป็นบุญกุศลที่มีหน้าที่ในการดูแลรักษาสาธารณูปการในการก่อสร้างมีน้อย^{๓๘} ขาดการประชุมคณะกรรมการเพื่อวางแผนและติดป้ายประกาศเชิญชวนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้างภายในวัด^{๓๙}

๒) ขาดการตรวจเยี่ยมและให้การอบรมในการพัฒนาวัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวัด^{๔๐} ขาดการอบรมและการกำกับดูแลอย่างต่อเนื่องของเจ้าคณะผู้ปกครองในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด^{๔๑} ขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาจากประชาชนที่มำบำเพ็ญกุศลในวัด^{๔๒} ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี การสื่อสารการประชาสัมพันธ์ มีน้อยเกินไป ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารไม่ทั่วถึงกัน จึงมีส่วนร่วมในการสร้างสาธารณูปการภายในวัดไม่เต็มที่ และไม่ได้รับรู้ทางวัดได้จัดสร้างหรือดำเนินการสร้างอะไรบ้างภายในวัด^{๔๓}

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนนโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดกลางราชครูธาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมประยุต (ประกอบ กปุปาโร), เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดรุ่ง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธมโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลวรรณ (วิรัตน์ อนุโลม), เจ้าอาวาสวัดบ้านอิฐ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาภรณ์ (ณรงค์ สิริบุญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดไชโยวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมภรณ์ (วิวัฒน์ ฐิตเปโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุขีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ธมมโร), เจ้าคณะตำบลลาดกระหวด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

๓) ขาดกฎระเบียบ คำสั่ง การบังคับบัญชาและการประเมินติดตามผลงานที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร^{๔๔} ขาดการกระจายอำนาจออกไปให้บุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถช่วยดูแลจัดการ ไม่ควรคุมอำนาจไว้ฝ่ายเดียว^{๔๕} ขาดความสามัคคี และการประสานงานร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ ระหว่างวัดและชุมชนในการพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ จึงทำให้วัดเสียโอกาสในการพัฒนา^{๔๖} ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานของคณะสงฆ์ ที่เกี่ยวกับงานสาธารณูปการวัด^{๔๗}

๔) การก่อสร้างภายในวัดมีคณะกรรมการมากเกินไปทำให้เกิดปัญหาไม่เข้าใจกันในการก่อสร้าง เช่น สร้างกุฏิ สร้างอุโบสถ เป็นต้น หรือเปลี่ยนคณะกรรมการวัดบ่อยเกินไป^{๔๘} พระสงฆ์ก่อสร้างอะไรภายในวัด ก็ไม่ตั้งนโยบายแต่ละปีจะสร้างอะไร ส่วนมากก็สร้างไม่เสร็จตามเป้าหมายที่วางไว้^{๔๙} การก่อสร้างภายในวัดไม่ค่อยทำสัญญากับช่างเป็นระยะเพราะงบประมาณน้อยในการก่อสร้าง^{๕๐} ช่วงเวลาในการก่อสร้างไม่ค่อยมีความสอดคล้องกับฤดูกาล^{๕๑}

๕) ขาดการรายงานแจ้งความก้าวหน้าทางงานด้านบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ วัดได้ดำเนินการสร้างเป็นระยะ เพื่อความถูกต้องในด้านข้อมูลให้ประชาชนได้ทราบ^{๕๒} ขาดการประชาสัมพันธ์ เช่น ประชาสัมพันธ์ทางวิทยุชุมชน และป้ายโฆษณา ด้านบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัด ให้ประชาชนได้รับรู้อย่างทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนได้มาร่วมกันสร้างสาธารณูปการวัด^{๕๓}

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระครูสิริวิมลกิจ (พิชญ วุฑฒิโก), เจ้าคณะอำเภอสามโก้ เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรปญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระครูวิศาลวรคุณ (วิรัตน์ อนุโลโย), เจ้าอาวาสวัดบ้านอิฐ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๗}สัมภาษณ์ นายประดับ เอี่ยมประชา, ไวยาวัจกรวัดต้นสน, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนนฺโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดกลางราชครูธาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๔๙}สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธมโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักษ์, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๐}สัมภาษณ์ พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิญาโณ), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๕๑}สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ธมฺมโรโต), เจ้าคณะตำบลลาดกรวด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๒}สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรปญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๓}สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนนฺโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดกลางราชครูธาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

๖) หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ กรมศิลปากร และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ควรประสานความร่วมมือในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ มีนักท่องเที่ยวในประเทศและนอกประเทศมาเดินชมและศึกษาโบราณสถานภายในวัด พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดได้ส่งเสริมสนับสนุน เพราะจะเกิดผลดีแก่วัดทั้งทางตรงและทางอ้อม วัดใดมีโบราณศิลปวัตถุที่สวยงาม นอกจากจัดเก็บรักษามั่นคงปลอดภัย จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหรือถ้าจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ยิ่งดี^{๕๔}

๔.๑.๕ ข้อเสนอแนะ

๑) พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดมีการส่งเสริมการเรียนรู้ การสอน การศึกษาค้นคว้าในรูปแบบต่างๆ เกิดระบบการศึกษานอกโรงเรียน เกิดมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เกิดทักษะชีวิต ศึกษาวิถีอาารามเข้ามาเกี่ยวข้องทางด้านสังคมศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วัดโบราณที่มีชื่อเสียงจึงกลายเป็นแหล่งที่น่าสนใจ นอกจากนักท่องเที่ยวแล้วยังมีนักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ อีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องแวะเวียนเข้าไปในวัดเสมอ ภาครัฐจึงมีหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ดูแลการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งได้แก่ “กรมศิลปากร” มีหน้าที่จัดทำโครงการการอนุรักษ์ซ่อมแซมและบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมถึงการศึกษา ค้นคว้าวิจัยเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ^{๕๕}

๒) พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถ้ำกลางทำความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่งดงามเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ เป็นต้น รวมถึงการให้ความ

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนนโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดกลางราชครุฑาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการทำบำรุงและสงวนรักษาเอกสารโบราณ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมใจกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๕๖}

๓) บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยมีรูปแบบในลักษณะของการมีส่วนร่วมกับภาคประชาสังคมว่า พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งต่างๆ ตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ และอาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุนั้นด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควรประสานเข้ากับแผนพัฒนามหาภาคหรือ ท้องถิ่น โดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการอนุรักษ์เป็นส่วนสำคัญและเร่งด่วนเนื่องจากเอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมืองโบราณหรือชุมชนโบราณนั้น เป็นสิ่งที่หาของใหม่มาทดแทนไม่ได้ การดัดแปลงนำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และโบราณสถานนำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน แต่กิจการดังกล่าวจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสามารถรักษาหลักการของการอนุรักษ์ไว้ได้ คือผลของการดัดแปลงจะต้องยังคงไว้ซึ่งลักษณะ ส่วนใหญ่ และรายละเอียดส่วนสำคัญของสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถานนั้นเช่นเดียวกับคงไว้ซึ่งคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และคงไว้ซึ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวิชาที่เกี่ยวข้อง^{๕๗}

๔) การดูแลรักษาและการพัฒนา ได้ดำเนินการอนุรักษ์ขั้นพื้นฐาน โดยการดูแลรักษาหมั่นตรวจตรา ไม่ให้แหล่งโบราณสถานถูกทำลาย ดังนั้นทุกคนจึงถือเป็นเรื่องสำคัญช่วยกันดูแลรักษาแหล่งโบราณสถานแห่งนี้ไว้ให้คงอยู่ เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดได้มีการจัดทำป้ายสื่อความหมาย จะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการอนุรักษ์โบราณสถาน หากไม่มีแผนแม่บทความเร่งรัดให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ เนื่องจากการจัดทำป้ายสื่อความหมาย นอกจากจะต้องมีใจความที่ถูกต้อง อ่านเข้าใจง่ายและสื่อสารได้ชัดเจนแล้ว ยังต้องพิจารณาในเรื่องรูปแบบ ขนาด และตำแหน่งที่ตั้งของป้ายที่เหมาะสมด้วยทั้งนี้ จะต้องอยู่ในหลักการไม่สร้างปัญหา กีดขวาง หรือบดบังทัศนียภาพของโบราณสถานและมี

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

ความกลมกลืนโดยภาพรวม ไม่เด่นชัดโบราณสถาน ไม่ตั้งอยู่บนแนวแกนสำคัญ หรือสร้างทับลงบนซากโบราณสถาน พระสงฆ์จะเป็นผู้ดูแลเกี่ยวกับการเปิด - ปิด และทำความสะอาดพิพิธภัณฑสถาน และด้านการจัดแสดง ได้รับความร่วมมือจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในการจัดหมวดหมู่และจัดแสดงไว้ในตู้กระจก ทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ตั้งแต่รับรู้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์จากผลของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่สร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน^{๕๘}

๕) พระสงฆ์เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ ซึ่งได้มองเห็นการทำลายโบราณวัตถุสถานยังมีความรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างแนวคิดในการอนุรักษ์โบราณสถาน ให้มีขึ้นในหน่วยงานและองค์กรทั้งปวง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมไปถึงประชาชนในชาติทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ตลอดจนให้มีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน นโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม ตลอดจนความต้องการของชุมชน ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน การดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดเวรยาม การสำรวจความมั่นคงให้กับโบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งอาจมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลโบราณสถานโดยคนในชุมชน สลับสับเปลี่ยนกันในแต่ละวันหรือแต่ละช่วงเวลาเพื่อดูแลรักษาโบราณสถานให้มีสภาพที่พร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ

๖) จัดอบรมเพื่อเผยแพร่ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์และดูแลรักษาเบื้องต้น โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จากหน่วยราชการ ส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถาน และสามารถเผยแพร่ความรู้ที่จำเป็นต่อไปได้ สามารถทำได้โดยการจัดสัมมนาภายในชุมชน เอกชนมาร่วมดำเนินการเพื่อให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำต่างๆ นอกจากนี้ควรมีการจัดทำคู่มือการดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อเป็นแนวทางให้แต่ละชุมชนด้วย ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดแก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน ชาวบ้านทั่วไปได้ร่วมกันสละบริจาคทรัพย์ อุทิศ และโบราณวัตถุให้กับพิพิธภัณฑสถานวัดโรงเรียน ได้จัดกิจกรรมให้กับนักเรียนได้เห็นความสำคัญของโบราณวัตถุในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้มีลักษณะอันพึงประสงค์ทางสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ และสังคม เป็นต้น^{๕๙}

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ฐมมโรโต), เจ้าคณะตำบลตลาดกรวด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรบุญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคัง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

สรุปได้ว่า สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านบุคลากร ประกอบด้วย พระสงฆ์ที่มีความรู้ความเข้าใจในการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นอย่างดีนั้นมีน้อย ทำให้ประสบปัญหาด้านต่างๆ ตามมา เช่น ขาดการพัฒนาและดูแลรักษาที่ดี มีวัดร้างเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะพระสังฆาธิการที่ดูแลและรับผิดชอบงานด้านสาธารณูปการโดยตรงมีน้อย ทำให้ขาดการวางแผน การดำเนินงาน การกำกับดูแล และการตรวจสอบผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ขาดการบริหารงานอย่างเป็นระบบ ขาดการสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยเหลืองานคณะสงฆ์ ประเด็นปัญหาถัดมา คือ ผู้ว่าจ้างมีปัญหาในประเด็นกระบวนการการควบคุมคุณภาพและเวลา ผู้รับจ้างมักจะเจอปัญหาว่า ไม่มีความชำนาญในสาขานั้น ๆ และไม่ค่อยมีความรับผิดชอบในงาน พระสงฆ์ที่มีอายุมากการดูแลในการก่อสร้างก็มีแต่พึ่งคณะกรรมการและช่างช่วยดูแลรักษา ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลก และทางธรรมเพื่อนำความรู้มาพัฒนาด้านบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน และเป็นตัวอย่างที่ดีน่าเลื่อมใสเพื่อให้ญาติโยมเกิดความศรัทธา

สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านงบประมาณ ประกอบด้วย ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ขาดปัจจัยทุนทรัพย์ และงบประมาณในการสร้างและพัฒนางานด้านสาธารณูปการ จึงทำให้งานสาธารณูปการที่ทางวัดสร้างมูลค่าและไม่ค่อยจะเรียบร้อย ทำให้ประชาชนไม่เห็นความก้าวหน้าในเนื้องานการสร้างงานสาธารณูปการเท่าไร จึงทำให้เกิดผลเสีย ดูว่าวัดขาดความเอาใจใส่ในการสร้างสาธารณูปการของวัดเท่าที่ควร ขาดความรู้ศาสตร์ที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญอย่างมาก เช่น ศิลปะ วาดภาพฝาผนังในอุโบสถ เป็นต้น ทำให้ต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญข้างนอก บริษัทเอกชนมาก่อสร้าง ทำให้สูญเสียงบประมาณจำนวนมาก ขาดความรู้เรื่องการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการในการอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ต้องรอเจ้าภาพและประชาชนทั่วไปบริจาคเพียงอย่างเดียว ทำให้การก่อสร้างขาดระยะไม่ต่อเนื่อง และเกิดปัญหาตามมา ขาดการแต่งตั้งคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาควบคุมดูแลการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เช่น วิศวกร ช่างผู้ชำนาญการ เจ้าหน้าที่บ้านเมือง เป็นต้น การหาทุนทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ภายในวัดไม่เปิดกว้างสำหรับผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป เพราะส่วนใหญ่มีชื่อเจ้าภาพเดิมอยู่แล้ว ทำให้ไม่มีใครกล้าทำต่อหรือยุ่งเกี่ยว ต้องรอทายาทหรือผู้เกี่ยวข้องมาบูรณะซ่อมแซมให้ ทำให้ทางวัดไม่กล้าของบประมาณสนับสนุนจากภายนอก รวมถึงผู้มีจิตศรัทธาด้วย ขาดการจัดทำและควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ-รายจ่าย ที่ถูกต้อง โปร่งใสและตรวจสอบได้ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งทุนต่าง ๆ เช่น จากประชาชนในเขตวัด พื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยงานราชการ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง

สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านวัสดุอุปกรณ์ ประกอบด้วย สภาพพื้นที่วัดมีน้อย ขาดการวางแผนในการก่อสร้างสาธารณูปการต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ของวัดที่มีจำกัด นำมาใช้ประโยชน์ได้น้อยและไม่เป็นระเบียบ ทำให้วัดดูไม่สวยงาม ขาดความสะอาดและความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกัน รักษาความสะอาดในบริเวณวัดและศาสนสถาน ศาสนวัตถุของทางวัด ขาดคนดูแลและรักษาความสะอาดห้องสุขา ที่ทางวัดมีอยู่ ยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ขาดทักษะในการคำนวณการใช้อุปกรณ์ก่อสร้างภายในวัด เช่น เหล็ก ปูน ทราย หินเป็นต้นที่ดี ขาดการตรวจสอบราคาอุปกรณ์ในการก่อสร้างเท่าที่ควร ทำให้เกินงบประมาณไม่พอเพียง ขาดการก่อสร้างตามงบประมาณที่ตั้งไว้ และชอบจัดแบ่งงบประมาณไปใช้จ่ายอย่างอื่นแทน การก่อสร้างนั้นต้องคำนึงถึงประโยชน์ ใช้ประโยชน์ได้ทุกตารางเมตร ประหยัดคือสร้างขนาดพอใช้ขนาดบำรุงรักษาปลอดภัย ต้องมีความปลอดภัยในกระบวนการก่อสร้าง มีความปลอดภัยในการใช้ สะดวกใช้สร้างแล้วต้องสะดวกใช้ อุปกรณ์บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดนานเกินไปทำให้เกิดอันตรายต่อผู้เป็นช่างในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ บางวัดก็หาซื้ออุปกรณ์บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะยาก เพราะวัดเป็นโบราณสถาน ขาดอุปกรณ์ในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพราะพระสงฆ์ไม่ได้เป็นช่าง ทางวัดไม่ค่อยดำเนินการจัดการปรับปรุงซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัด วางแผนผัง เขตพุทธาวาสสังฆาวาส ให้เป็นสัดส่วนเท่าที่ควร

สภาพการและปัญหาการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย ขาดการตรวจเยี่ยมและให้การอบรมในการพัฒนาวัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวัด ขาดการวางแผนแบบแปลนในการก่อสร้างเสนาสนะให้เป็นสัดส่วน โดยก่อสร้างตามความประสงค์ของผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์ ขาดการอบรมและการกำกับดูแลอย่างต่อเนื่องของเจ้าคณะผู้ปกครองในการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด ขาดการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาจากประชาชนที่มาบำเพ็ญกุศลในวัด ขาดกฎระเบียบ คำสั่ง การบังคับบัญชาและการประเมินติดตามผลงานที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขาดการกระจายอำนาจออกไปให้บุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถช่วยดูแลจัดการ ไม่ควรคุมอำนาจไว้ฝ่ายเดียว ขาดการวางแผนหรือแผนผังในการดำเนินการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ขาดคณะกรรมการตรวจสอบและแนะนำการดำเนินงานด้านสาธารณูปการ ขาดนโยบายและแผนงาน โดยเฉพาะนโยบายถวายความรู้แก่บุคลากรที่มีหน้าที่ในการดูแลรักษาสาธารณูปการในการก่อสร้างมีน้อย ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี การสื่อสารการประชาสัมพันธ์ มีน้อยเกินไป ทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารไม่ทั่วถึงกัน จึงมีส่วนร่วมในการสร้างสาธารณูปการภายในวัดไม่เต็มที่ และไม่ได้รับรู้ว่ทางวัดได้จัดสร้างหรือดำเนินการสร้างอะไรบ้างภายในวัด

๔.๒ ผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัด

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง” ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบไปด้วย พระสังฆาธิการ ไวยาวัจกร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และวิทยาลัยเทคนิคอ่างทอง จำนวน ๒๕ รูป/คน เพื่อค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทองใน ๔ ประเด็น คือ ๑) การบริหารบุคลากร ๒) การบริหารงบประมาณ ๓) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ และ ๔) การบริหารจัดการ ดังนี้

๔.๒.๑ การบริหารบุคลากร

การกระทำให้สิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้นหรือให้สำเร็จประโยชน์ด้านการบริหารบุคลากรมีการตั้งคณะกรรมการหลายท่านต้องฟังเหตุผลของคนส่วนใหญ่ช่วยฟื้นฟูบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานให้กลับมาเกือบเหมือนเดิม สถานภาพความเป็นพระในปัจจุบันต้องเป็นผู้มีหัวใจทางด้านการพัฒนาบุคคล ทั้งด้านวัตถุและพัฒนาทางด้านจิตใจ^{๖๐} เรื่องที่สำคัญที่สุดเราจะพัฒนาพระกับชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมกันทางพระพุทธศาสนาจะได้แข็งแรง พุทธศาสนาได้มีอายุมั่นคงยืนยาว ในปัจจุบันคนหลงทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ต้องให้มีธรรม^{๖๑} ต้องมีความรู้ความเข้าใจ รูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ คนมีความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม ถ้าขาดคุณธรรมกับศรัทธาญาติโยมเข้าถึงธรรมมีข้อคิด เชื่อว่าถ้าทำได้อย่างนี้ พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองเป็นแน่^{๖๒} ถ้าหากยังไม่ถึงธรรมทั้งพระกับฆราวาสก็ขาดความเจริญรุ่งเรือง คือวัดกับบ้านต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คือ พระให้อาหารใจ ชาวบ้านให้อาหารทางกาย ก็มีที่พึ่งทางพระพระก็มีที่พึ่งทางบ้าน มีธรรมเป็นยาขนานหนึ่งได้เข้าถึงจิตใจศรัทธาประชาชน เป็นผู้ประสานวัดกับบ้านได้เป็นอย่างดี^{๖๓} การบริหารงานบุคคลในส่วนนี้จะต้องไปสัมพันธ์กับการสาธารณูปการ ก็คือจะต้องมีความรู้ความเข้าใจแล้วก็มีวิสัยทัศน์ต่อการสร้างและก็มีองค์ความรู้ในการที่จะสร้างอย่างที่เราเห็นเป็นรูปธรรมคือ การสร้างวัด ซึ่งบทบาทในการสร้างเสนาสนะ หรือ หนูปารุณวัด โบราณสถาน สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงการอนุรักษ์หรือการสืบทอดพระพุทธศาสนาในด้าน

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล), เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาภรณ์ (ณรงค์ สิริปัญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดไชโยวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิญาโณ), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

ศาสนวัตถุอันเป็นการกล่อมเกลาจิตใจของชาวพุทธ^{๖๔} เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจสู่การประพฤติปฏิบัติ ซึ่งในภาวะปัจจุบันพระต้องเป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบประกอบพร้อมกับการพัฒนาสังคมที่ดี คือ พระสงฆ์เป็นผู้นำเพราะว่าโดยส่วนใหญ่แล้วนั้น^{๖๕} ถ้าว่าผู้นำเป็นผู้มีหลักศีลธรรมแล้วสุปฏิปันโน ปฏิบัติดีแล้ว อุสุปฏิปันโน ปฏิบัติตรงแล้ว ญายปฏิปันโน ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว สามจีปฏิปันโน ปฏิบัติสมควรแล้ว อาหุเนยโย ควรแก่การนำมาบูชา ปาหุเนยโย ควรแก่การสักการะ จะเห็นความเมตตาจิตต่อสังคมทุกชนชั้นได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะจำพรรษาอยู่ที่ใดก็จะเป็นผู้บุกเบิกพัฒนา^{๖๖} นำความเจริญทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ สำหรับการสร้างอุโบสถนั้น ไม่ใช่เรื่องทำได้ง่ายๆ ถือว่าเป็นศาสนสถานที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่งในวัด^{๖๗} การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่นๆ^{๖๘} ผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบารมีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนชวนประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง^{๖๙} หากมีข้อขัดแย้งหรือขัดข้องก็จะเป็นอุโบสถที่ไม่บริสุทธิ์หรือมีตำหนิ เจ้าภาพเจ้าศรัทธาก็ต้องลงทุนทรัพย์เอาใจใส่ดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์^{๗๐} หลักของการก่อสร้างและจัดทำ ช่างที่ทำการต้องมีฝีมือเป็นที่ยอมรับเพราะการก่อสร้างมีทั้งศาสตร์ ศิลป์ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น^{๗๑} นอกจากการก่อสร้างโบสถ์จะมีคุณค่าทางวัฒนธรรมแต่การสร้างโบสถ์ย่อมได้อานิสงส์ได้บุญมาก ดังนี้

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาประโชติ (พายัพ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดห้วยโรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จรง วชิรวุโธ), เจ้าคณะอำเภโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดท่าโขลงกิตติยาราม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาวิระ (วีระ วีรญาโณ) เจ้าคณะอำเภโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดนางในธัมมิการาม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมาภรณ์ (วิวัฒน์ จิตเปโม), เจ้าคณะอำเภป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุชีโว), เจ้าคณะอำเภไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิฑูรกิจ (พิชญ วุฑฒิโก), เจ้าคณะอำเภสามโก้ เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรปญโญ), รองเจ้าคณะอำเภเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนนโท), รองเจ้าคณะอำเภวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดกลางราชครุฑาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

๑. โบสถ์เป็นถาวรวัตถุ วัสดุที่นำไปก่อสร้างล้วนแต่เป็นของที่ทนถาวร เช่น เหล็ก กรวด ปูน หิน เป็นต้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วอยู่ได้นับร้อยๆ ปี เมื่ออยู่นานเท่าไรก็ใช้ประโยชน์ได้มากเท่านั้น เมื่อทำประโยชน์ได้มากก็ได้บุญมาก^{๗๒}

๒. โบสถ์สร้างด้วยวัตถุที่มีราคาแพง เช่น ทองคำเปลว กระจกสี และสิ่งต่างๆ ที่ประกอบให้สวยงามเป็นที่สะดุดตา สะดุดใจ ทำให้ผู้เห็นใจเบิกบานยกมือไหว้อนุโมทนาสาธุการ ผู้สร้างก็ได้บุญมาก^{๗๓}

๓. โบสถ์เป็นที่รวมศิลปะต่างๆ ของชาติ การปั้น การแกะสลักลวดลายต่างๆ ตลอดจน ภาพเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนา สวยงามตระการตา ทำให้ผู้ได้เห็นเกิดความสงบเย็นใจ ตลอดจนได้ความรู้จากภาพเขียนด้วย ช่วยให้เกิดความรู้ ความฉลาด เป็นต้นให้ผู้สร้างโบสถ์ได้บุญ^{๗๔}

๔. การสร้างอย่างอื่น ถึงจะสร้างสวยงามใหญ่โตปานใด ก็ให้ประโยชน์เพียงอยู่อาศัย เท่านั้น ส่วนการสร้างโบสถ์ให้ประโยชน์ในการอยู่อาศัยก็ได้ ให้สำเร็จสังฆกรรมต่างๆ ก็ได้ เช่น การ บวชนาค เป็นสถานที่ยังคนธรรมดาสมาญให้เป็นพระภิกษุสงฆ์ นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้สร้างโบสถ์ ได้บุญมาก^{๗๕}

๕. โบสถ์เป็นที่ประดิษฐานองค์พระประธาน จำลองแทนองค์พระพุทธเจ้า การสร้าง โบสถ์จึงเหมือนสร้างที่ประทับถวายองค์พระพุทธเจ้า เมื่อคนเข้าไปในโบสถ์ได้เห็นพระพุทธรูปเกิด ความเลื่อมใสในใจจะลึกถึงพระพุทธคุณเป็นพุทธานุสสติ ทำให้จิตใจผ่องใส เป็นเหตุให้ผู้สร้างโบสถ์ ได้บุญอีกประการหนึ่ง^{๗๖}

๖. ผู้สร้างโบสถ์ ได้บุญฐานะที่สร้างเสนาสนะที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่ามีการให้ที่อยู่ อาศัยได้ชื่อว่า เป็นผู้ให้ทุกๆ อย่างแล้วยังได้ชื่อว่าสร้างวิมานมหาพรหมอีกด้วยเพราะโบสถ์เป็นสถานที่ ที่พระสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา^{๗๗} และพุทธศาสนิกชนทั่วไปเข้าไปทำวัตรสวดมนต์เข้าเฝ้าเป็น

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ (สุพจน์ สุวจนฺ) , เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูวิบุลธรรมประยุต (ประกอบ กบปุโร) , เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดรัง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธมโม) , เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาส วัดราชปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ) , เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาส วัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระครูนิเทศธรรมรส (ไพฑูรย์ กนตธมโม) , เจ้าคณะตำบลศาลาแดง, เจ้าอาวาสวัดโล่ห์ สุทธาวาส, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทฺโท) , เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัด โบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

ประจำ เจริญกรรมฐานภาวนาและทำกิจพระศาสนาอื่นๆ ที่สำคัญๆหรือจะทำกิจการอื่นเพื่อความ ศักดิ์สิทธิ์เป็นสวัสดิมงคลก็นิยมทำกันในโบสถ์ ดังนั้น การสร้างโบสถ์จึงเท่ากับการสร้างวิมาน มหาพรหม จึงนิยมว่าได้บุญมาก^{๗๘}

ประชาชนอยากให้พระสงฆ์ใช้สถานภาพของตนแสดงบทบาทของตนในลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑) เป็นพระดี ทั้งคดีโลก และคดีธรรม คือมีความรู้ความสามารถ ทันโลกทันเหตุการณ์ และมีความประพฤติตามพระธรรมวินัย^{๗๙} ๒) เป็นพระเก่ง คือ อยากให้พระคิดเป็น ทำเป็น และ แก้ปัญหาเป็น ตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น^{๘๐} ๓) เป็นพระสอนคนได้ คือ อยากให้พระสงฆ์มีภาวะ ความเป็นผู้นำคนอื่นให้ทำตามได้^{๘๑} ๔) เป็นพระผสมผสาน คือ สามารถเป็นที่พึ่งได้ ทั้งคดีโลก และคดีธรรม มีรูปการทำงานชนิดเรื่องทางโลกไม่ให้เข้าเรื่องธรรมไม่ให้เสีย^{๘๒} เป็นการจัดการดูแลวัด เป็นผู้รู้หรือว่าผู้เชี่ยวชาญด้านนั้น ๆ โดยตรง กุฏิเสนาสนะ อุโบสถ วิหารให้เรียบร้อย มีสปปายะ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ต้องบริหารทุกด้านที่สำคัญที่สุดคือบทบาทหน้าที่ในลักษณะที่ ใหญ่โตขึ้น กุฏิเสนาสนะที่ใหญ่โต ราคาแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องบันเทิง เป็นต้น^{๘๓} บทบาทด้านบริหารบุคคลเจ้าอาวาสที่จะต้องมองงานออก รู้ว่าควรจะทำอย่างไรก่อน อันไหนหลัง เป็นไปตามความต้องการของประชาชนและทัศนคติของตนเอง และได้รับการยกย่องวัดให้เป็นอุทยาน การศึกษาของชุมชน^{๘๔} การดำเนินการใด ๆ ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ก่อนถึงเหตุผลความจำเป็น และไม่กระทำโดยพลการ และต้องพิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เสื่อมลง เมื่อดำเนินการตามวิธี ที่เลือก หากเมื่อต้องการดำเนินการซ่อมแซมควรสรุปแบบของโบราณสถานของเดิมไว้ และอยู่ ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลัง เท่าที่ตนสามารถกระทำได้ การรื้อซ่อมของหลังคาอาคารโบราณสถาน หลังคาควรได้รับการป้องกันเป็น การชั่วคราวก่อน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายลุกลามไปมาก การซ่อมแซมโบราณสถานส่วนที่ชำรุด ให้

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ธรรมโรโต), เจ้าคณะตำบลตลาดกรวด ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภากร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ปญญาโร), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดช่อ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลวรรณคุณ (วิรัตน์ อนุโลโย), เจ้าอาวาสวัดบ้านอิฐ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน ทนอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด อ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นายประดับ เอี่ยมประชา, ไวยาวัจกรวัดต้นสน, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายชนัญ วังษ์แสงจันทร์, หัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างวิทยาลัยเทคนิค, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

เลือกวัสดุรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างตามชนิด ส่วนผสม ลักษณะ และวิธีการตามแบบดั้งเดิม มีการตรวจสอบสภาพโบราณสถานหากพบร่องรอยของปลวกควรรีบดำเนินการซ่อมเปลี่ยนที่เสื่อมให้คงสภาพเดิม เมื่อพบส่วนที่ชำรุดของโบราณสถานควรรีบดำเนินการซ่อมแซมควรคงรูปแบบของโบราณสถานของเดิมไว้ ไม่กระทำการโดยพลการจากงานซ่อมเล็กๆ น้อยๆ ควรปรึกษาผู้รู้ก่อน เพราะอาจทำให้เกิดผลเสียแก่โบราณสถานได้ การสร้างความรู้สึกราชาตินิยมโดยเน้นความเป็นไทยในแบบท้องถิ่นนิยม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของไทย ผ่านกระบวนการรักษาสมดุลและผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่เพื่อให้คงอยู่ร่วมกันได้ โครงการต่างๆ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นท้องถิ่นนิยมได้รับการสนับสนุนโครงการดังกล่าวล้วนเป็นผลที่เกิดมาจากการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบของท้องถิ่นนิยม ตามความเชื่อของผู้นำ กรมศิลปากรรับผิดชอบบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานตามที่ประกาศขึ้นประกาศไว้ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา การส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนา การส่งเสริมด้านศาสนสงเคราะห์ จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้การบริหารบุคลากรตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
การบริหารบุคลากร

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	สำคัญที่สุดจะพัฒนาพระกับชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมกันทางพระพุทธศาสนาจะได้แข็งแรง พุทธศาสนาได้มีอายุยืนยาว ในปัจจุบันคนหลงทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ต้องให้มีธรรม	๒๐	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑
๒	การสร้างวัด ซึ่งบทบาทในการสร้างเสนาสนะ หรือ ทุนบำรุงวัด โบราณสถาน สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงการอนุรักษ์หรือการสืบทอดพระพุทธศาสนาในด้านศาสนวัตถุอันเป็นการกล่อมเกลাজิตใจของชาวพุทธ	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๓	การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่นๆ ผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบารมีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนชวนประสานงานชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง	๑๖	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙

ตารางที่ ๔.๑ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
การบริหารบุคลากร (ต่อ)

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๔	เป็นพระดี ทั้งคดีโลก และคดีธรรม คือมีความรู้ความสามารถ ทนโลกทนเหตุการณ์ และมีความประพฤติตามพระธรรมวินัย พระเก่ง อยากให้พระคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ตามสถานการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้น	๑๕	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๒๐
๕	เป็นการจัดการดูแลวัด กุฏิเสนาสนะ อุโบสถ วิหารให้เรียบร้อย มีสัปปายะ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ต้องบริหารทุกด้านที่สำคัญที่สุดคือบพบาทหน้าที่ในลักษณะที่ใหญ่โตขึ้น กุฏิเสนาสนะที่ใหญ่โตราคาแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องบันเทิง เป็นต้น บพบาทด้านบริหารบุคคลเป็นไปตามความต้องการของประชาชนและทัศนคติของตนเอง	๑๔	๑, ๒, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน ลำดับที่ ๑ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เห็นตรงกันว่า สำคัญที่สุดจะพัฒนาพระกับชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมกันทางพระพุทธศาสนาจะได้แข็งแรง พุทธศาสนาได้มีอายุมั่นคงยืนยาว ในปัจจุบันคนหลงทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ต้องให้มีธรรม

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยสามารถจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับนำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง การบริหารบุคลากร โดยเรียงลำดับจากประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มพระสงฆ์พิจารณา ร่วมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกันถึง ๒๐ ท่าน ดังนี้ สำคัญที่สุดจะพัฒนาพระกับชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมกันทางพระพุทธศาสนาจะได้แข็งแรง พุทธศาสนาได้มีอายุมั่นคงยืนยาว ในปัจจุบันคนหลงทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ต้องให้มีธรรม

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๘ ท่าน ดังนี้ การสร้างวัด ซึ่งบทบาทในการสร้างเสนาสนะ หรือทะนุบำรุงวัด โบราณสถาน สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงการอนุรักษ์หรือการสืบทอดพระพุทธศาสนาในด้านศาสนวัตถุอันเป็นการกลมเกลียวจิตใจของชาวพุทธ

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๖ ท่าน ดังนี้ การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่นๆ ผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบาร์มีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนช่วยประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง

ลำดับที่ ๔ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๕ ท่าน ดังนี้ เป็นพระดี ทั้งคติโลก และคติธรรม คือมีความรู้ความสามารถ ทนโลกทนเหตุการณ์ และมีความประพฤติตามพระธรรมวินัย พระเก่ง อยากรให้พระคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

ลำดับที่ ๕ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๔ ท่าน ดังนี้ เป็นการจัดการดูแลวัด ภูมิเสนาสนะ อุโบสถ วิหารให้เรียบร้อย มีสัปบายะ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ต้องบริหารทุกด้านที่สำคัญที่สุดคือบทบาทหน้าที่ในลักษณะที่ใหญ่โตขึ้น ภูมิเสนาสนะที่ใหญ่โต ราคาแพง มีเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องบันเทิง เป็นต้น บทบาทด้านบริหารบุคคลเป็นไปตามความต้องการของประชาชนและทัศนคติของตนเอง

สรุปได้ว่า การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่นๆ ผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบาร์มีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนช่วยประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลังผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบาร์มีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนช่วยประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง หากมีข้อขัดแย้งหรือขัดข้องก็จะเป็นอุโบสถที่ไม่บริสุทธิ์หรือมีตำหนิ เจ้าภาพเจ้าศรัทธาก็ต้องลงทุนทรัพย์เอาใจใส่ดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หลักของการก่อสร้างและจัดทำ ช่างที่ทำก็ต้องมีฝีมือเป็นที่ยอมรับเพราะการก่อสร้างมีทั้งศาสตร์ ศิลป วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

๔.๒.๒ การบริหารงบประมาณ

การก่อสร้างเสนาสนะ เช่น ภูมิ ศาลาการเปรียญ อุโบสถ วิหาร ศาลาบำเพ็ญกุศล และโรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น เจ้าอาวาสแต่ละวัดก็ได้ดำเนินการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมั่นคงแข็งแรงเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ของพระภิกษุสามเณรและประชาชนที่อยู่ในเขตใกล้เคียงกับวัดนั้นๆ^{๘๕} เหมาะสมกับสภาพของแต่ละวัด มีวัดบาง

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล), เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๗.

วัดที่ยังมีการก่อสร้างไม่เรียบร้อยและไม่เหมาะสมต่อการใช้ประกอบศาสนกิจ วัดในจังหวัดทุกวัดก็ได้มีพัฒนาปรับปรุงอาคารเสนาสนะบริเวณวัดอยู่ตลอดเวลา เช่น บูรณะซ่อมแซมอาคารที่ชำรุดทรุดโทรมให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงใช้ประโยชน์ได้และสวยงามขึ้น^{๘๖} วัดนั้นมีการจัดหาทุนตามความเหมาะสมของสภาพวัดที่เป็นไปตามกฎ ระเบียบของมหาเถรสมาคม^{๘๗} ส่วนใหญ่แล้วกล่าวถึงเรื่องงบประมาณที่ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ^{๘๘} บางวัดขาดปัจจัยที่จะนำมาซ่อมแซมเสนาสนะต่าง ๆ เป็นภาระที่เจ้าอาวาสต้องชวนขวยพยายามหางบประมาณจากญาติโยมมาบูรณซ่อมแซมเสนาสนะให้มีความมั่นคงถาวรต่อไปได้^{๘๙} วัดควรที่จะดำเนินการก่อสร้างตามกำลังความสามารถไม่ก่อหนี้สิน โดยยึดหลักของความพอเพียง^{๙๐} ตามความสามารถของพระสังฆาธิการระดับวัดในการที่จะหาทุนทรัพย์มาดำเนินการ เพราะทางภาครัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านการก่อสร้าง^{๙๑} วัดที่มีความพร้อมด้านงบประมาณ คือ เจ้าอาวาสเป็นผู้มีบารมีสามารถที่จะชักชวนประชาชนให้มีส่วนร่วมในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์^{๙๒} และมีบุคลากรที่ช่วยวางแผนผังในการดำเนินการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของวัดให้มีความเหมาะสมและเพียงพอต่อการประกอบศาสนกิจได้มาก^{๙๓} การซ่อมแซมปรับปรุงศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคงถาวรและก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ซึ่งมีความจำเป็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงต่อไปได้^{๙๔} บางวัดมีคณะกรรมการวัด

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาภรณ์ (ณรงค์ สิริบุญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดไชโยวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิญาโณ), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาประโชติ (พายัพ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดห้วยโรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จรุง วชิรวโร), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดท่าโขลงกิตติยาราม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระมหาวิระ (วิระ วีรญาโณ) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดนางในธัมมิการาม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมาภรณ์ (วิวัฒน์ ฐิตเปโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุขิว), เจ้าคณะอำเภอไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริวุฒิกิจ (พิชญ วุฒิกโก), เจ้าคณะอำเภอสามโก้ เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

จำนวนมากจึงช่วยหางบประมาณให้เพียงพอต่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์^{๙๕} แต่ต้องมีคณะกรรมการเงินในการดูแลรักษา ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายตามความเป็นจริง^{๙๖} เจ้าอาวาสต้องมีความยุติธรรมเพื่อสร้างศรัทธาประชาชนทั่วไปช่วยเหลือในการก่อสร้างต่างๆ^{๙๗} ภายในวัดให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป^{๙๘} การพัฒนาเสนาสนะภายในวัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพียงพอต่อการใช้สอยในกิจการของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถของเจ้าอาวาสนั้นๆ^{๙๙} มีวางแผนในการใช้ที่ดินอันเป็นที่ตั้งวัดในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้เป็นประโยชน์สูงสุด^{๑๐๐} ตามนโยบายของคณะสงฆ์ มีบางวัดที่ไม่ได้วางแผนในการใช้ที่ดินของวัดให้เป็นประโยชน์ต่อกิจการพระศาสนาไม่มีทิศทางในการพัฒนาวัด^{๑๐๑} หรือบางวัดต้องดำเนินการพัฒนาตามความเห็นของบุคคลที่เป็นกำลังศรัทธาของวัดนั้นๆ ซึ่งอาจจะไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นภาระของผู้ที่จะมาบริหารในภายหลัง^{๑๐๒} คณะสงฆ์ควรมีการวางแผนผังในการพัฒนาวัดและพัฒนาความรู้ความสามารถให้พระสังฆาธิการระดับวัดในการนำไปดูงานวัดตัวอย่างที่มีแบบแผนในการพัฒนาที่ชัดเจน^{๑๐๓} และคณะสงฆ์ควรมีคณะกรรมการระดับผู้ปกครองช่วยให้ความรู้ ความเข้าใจในการทำแผนผังการพัฒนาวัด^{๑๐๔} และตรวจสอบการดำเนินการ

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรบุญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาส วัดกลางราชครูธรรมาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ (สุพจน์ สุวจโน), เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมประยุต (ประกอบ กบปาโร), เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดรุ่ง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวธธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักชี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระครูนิเทศธรรมรส (ไพฑูรย์ กนตธโม), เจ้าคณะตำบลศาลาแดง, เจ้าอาวาสวัดโล่ห์สุทธาวาส, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทโท), เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ธมมโรต), เจ้าคณะตำบลลาดกรวด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภากรโ), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

เป็นขั้นตอนตามแบบแผนควรจัดหางบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากประชาชนในเขตวัด^{๑๐๕} พื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยงานราชการ เทศบาลตำบล ซึ่งเป็นเขตรับผิดชอบโดยตรง มาสนับสนุน และทางวัดควรรายงานแจ้งความก้าวหน้าทางงานด้านสาธารณูปการ^{๑๐๖} ที่วัดได้ดำเนินการสร้างเป็นระยะ^{๑๐๗} เพื่อความถูกต้องในด้านข้อมูลให้ประชาชนได้ทราบ ควรจัดคน พระสงฆ์ ไปประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดรถประชาสัมพันธ์ และบอกข่าวสารทางด้านสื่อวิทยุ^{๑๐๘} ใบปลิว ป้ายโฆษณา และเสียง ตามสายบอกข่าวงานด้านสาธารณูปการของวัด ให้ประชาชนได้รับรู้อย่างทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนได้มาร่วมกันสร้างสาธารณูปการวัด ด้านงบประมาณมาสร้างให้เร็วยิ่งขึ้น^{๑๐๙} จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้การบริหารงบประมาณตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง การบริหารงบประมาณ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	วัดนั้นมีการจัดหาทุนตามความเหมาะสมของสภาพวัดที่เป็นไปตามกฎ ระเบียบของมหาเถรสมาคม	๒๐	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑
๒	บางวัดมีคณะกรรมการวัดจำนวนมากจึงช่วยหางบประมาณให้เพียงพอต่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ แต่ต้องมีคณะกรรมการเงินในการดูแลรักษา ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายตามความเป็นจริง	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ปณณาวโร), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลวรคุณ (วิรัตน์ อนุโลโย), เจ้าอาวาสวัดบ้านอิฐ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน ทนอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายประดับ เอี่ยมประชา, ไวยาวัจกรวัดต้นสน, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายชนัญญ์ วงษ์แสงจันทร์, หัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างวิทยาลัยเทคนิค, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๔.๒ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
การบริหารงบประมาณ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๓	วัดควรที่จะดำเนินการก่อสร้างตามกำลัง ความสามารถไม่ก่อหนี้สิน โดยยึดหลักของความ พอเพียง ตามความสามารถของพระสังฆาธิการ ระดับวัดในการที่จะหาทุนทรัพย์มาดำเนินการ	๑๖	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๔	เจ้าอาวาสต้องชวนขวยพยายามหางบประมาณจาก ญาติโยมมาบูรณซ่อมแซมเสนาสนะให้มีความมั่นคง ถาวรต่อไปได้	๑๕	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๘, ๒๐
๕	ควรจัดคน พระสงฆ์ ไปประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดรถ ประชาสัมพันธ์ และบอกข่าวสารทางด้านสื่อวิทยุ ใบปลิว ป้ายโฆษณา และเสียง ตามสายบอกข่าวงาน ด้านสาธารณูปการของวัด เพื่อหางบประมาณ	๑๔	๑, ๒, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน ลำดับที่ ๑ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เห็นตรงกันว่า วัดนั้นมีการจัดหาทุนตามความเหมาะสมของสภาพวัดที่เป็นไปตามกฎ ระเบียบของมหาเถรสมาคม

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยสามารถจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับนำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง การบริหารงบประมาณ โดยเรียงลำดับจากประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มพระสังฆาธิการ รวมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกันถึง ๒๐ ท่าน ดังนี้ วัดนั้นมีการจัดหาทุนตามความเหมาะสมของสภาพวัดที่เป็นไปตามกฎ ระเบียบของมหาเถรสมาคม

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๘ ท่าน ดังนี้ บางวัดมีคณะกรรมการวัดจำนวนมากจึงช่วยหางบประมาณให้เพียงพอต่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ แต่ต้องมีคณะกรรมการเงินในการดูแลรักษา ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายตามความเป็นจริง

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๖ ท่าน ดังนี้ วัดควรที่จะดำเนินการก่อสร้างตามกำลังความสามารถไม่ก่อหนี้สิน โดยยึดหลักของความพอเพียง ตามความสามารถของพระสังฆาธิการระดับวัดในการที่จะหาทุนทรัพย์มาดำเนินการ

ลำดับที่ ๔ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๕ ท่าน ดังนี้ เจ้าอาวาสต้องชวนขววยพยายามหางบประมาณจากญาติโยมมาบูรณซ่อมแซมเสนาสนะให้มีความมั่นคงถาวรต่อไปได้

ลำดับที่ ๕ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๔ ท่าน ดังนี้ ควรจัดคน พระสงฆ์ ไปประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดรถประชาสัมพันธ์ และบอกข่าวสารทางด้านสื่อวิทยุ ใบปลิว ป้ายโฆษณา และเสียง ตามสายบอกข่าวงานด้านสาธารณูปการของวัด เพื่อหางบประมาณ

สรุปได้ว่า วัดมีคณะกรรมการวัดจำนวนมากจึงช่วยหางบประมาณให้เพียงพอต่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ แต่ต้องมีคณะกรรมการเงินในการดูแลรักษา ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายตามความเป็นจริง เจ้าอาวาสต้องมีความยุติธรรมเพื่อสร้างศรัทธาประชาชนทั่วไปช่วยเหลือในการก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป การพัฒนาเสนาสนะภายในวัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพียงพอต่อการใช้สอยในกิจการของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถของเจ้าอาวาสนั้นๆ มีวางแผนในการใช้ที่ดินอันเป็นที่ตั้งวัดในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้เป็นประโยชน์สูงสุด ตามนโยบายของคณะสงฆ์ มีบางวัดที่ไม่ได้วางแผนในการใช้ที่ดินของวัดให้เป็นประโยชน์ต่อกิจการพระศาสนาไม่มีทิศทางในการพัฒนาวัด

๔.๒.๓ การบริหารวัสดุอุปกรณ์

ประติมากรรมพื้นบ้าน ประติมากรรม คือ การปั้น แกะสลัก หล่อ รวมทั้งการเคาะบุตีเชื่อม เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปลักษณะที่ต้องการ โดยอาจเป็นการจำลอง^{๑๑๐} หรือทำให้เหมือนจริง เช่น อนุสาวรีย์ รูปปั้น และพญานาคในวัด ถ้วยชาม เป็นต้น^{๑๑๑} โดยทั่วไปงานประติมากรรมจะมีรูปทรงแยกเป็น ๓ ลักษณะใหญ่ๆ คือ ๑. รูปทรงลอยตัว เป็นประติมากรรมที่มีฐานรองรับอยู่ตอนล่าง โดยการเคลื่อนน้ำหนักลงสู่ฐานสามารถมองดูได้โดยรอบ เช่น พระพุทธรูปที่ประดิษฐานในโบสถ์ วิหาร เป็นต้น^{๑๑๒} ๒. รูปทรงนูน เป็นประติมากรรมที่มีลักษณะนูนขึ้นมาจากพื้น เพื่อเสนอรูปทรงเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งให้ปรากฏ เช่น ลวดลายแกะสลักไม้บนหน้าบัน โบสถ์ วิหาร ลวดลายรูปปั้นตกแต่งฐานสถูป

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระราชสุวรรณเวที (ประถม กนต์สิโล), เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาภรณ์ (ณรงค์ สิริบุญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดไชโยวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิญาณ), เจ้าคณะอำเภอสว่างหา เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

เจดีย์ ลวดลายที่ดูให้สูงขึ้นจากแผ่นหนังสือแผ่นโลหะ เป็นต้น^{๑๑๓} ๓. รูปทรงจมอยู่ในพื้น เป็นประติมากรรมที่มีลักษณะรูปทรงที่เกิดขึ้นด้วยเส้นที่ขีดให้ลึกลงไปในพื้นที่หรือฉลุส่วนที่เป็นพื้นออกให้คงไว้แต่ส่วนที่เป็นรูป เช่น ภาพหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี ลวดลายแทงหยวกประดับเมรุเผาศพของชาวบ้านในเขตมินบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี เป็นต้น^{๑๑๔}

วัสดุที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ในการสร้างงานประติมากรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น^{๑๑๕} วัสดุที่ช่วงพื้นบ้านนำมาใช้ในการสร้างงานในแต่ละท้องถิ่น มีอยู่หลายชนิดได้แก่

๑. ดิน เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคกลางที่มีดินซึ่งมีคุณภาพพิเศษ เช่น ดินเป็นวัสดุพื้นฐานสำหรับงานปั้น ประติมากรรมพื้นบ้านที่ทำด้วยดิน มีทั้งประเภทฝังให้แห้ง และเผาให้สุก ในบางครั้งก็ใช้ปั้น เพื่อเป็นแม่แบบในการทำพิมพ์หล่อปูนหรือโลหะ ประติมากรรมที่ปั้นด้วยดินชาวบ้านนิยมทำกัน ได้แก่ พระพิมพ์ ตุ๊กตารูปปั้นสัตว์ ลวดลายประดับสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น^{๑๑๖}

๒. หิน เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับทำงานแกะสลัก ท้องถิ่นภาคกลางนิยมใช้หินทรายแกะสลักรูปเคารพและลวดลายต่างๆ^{๑๑๗} อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาแต่โบราณ ประติมากรรมสลักหินที่ทำกัน เช่น ลูกนิมิต พระพุทธรูป สาก ครก เป็นต้น^{๑๑๘}

๓. ปูน เป็นวัสดุที่ใช้ปั้นและหล่อ ถ้าต้องการปั้นจะต้องนำปูนมาเผาให้สุกแล้วปั้นให้เป็นผงผสมด้วยน้ำยาโคลกจนเหนียวนุ่ม และจึงนำมาปั้นเป็นลวดลาย หรือรูปต่างๆ เป็นที่นิยมทำกันมาตั้งแต่โบราณเมื่อแห้งแล้วมีความคงทนไม่แพ้ดิน^{๑๑๙} และยังสามารถใช้กับงานที่มีความละเอียดได้อีก

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาประโชติ (พยับ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาส วัดห้วยโรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จรง วชิรวิโร), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดท่าโขลงกิตติยาราม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระมหาวิระ (วิระ วิธยาโณ) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดนางในธัมมิการาม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมาภรณ์ (วิวัฒน์ ฐิตเบโม), เจ้าคณะอำเภอปทุมธานี เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุขีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิมลกิจ (พิชญ วุฑฒิโก), เจ้าคณะอำเภอสว่างแก้ว เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

ด้วย ประติมากรรมปูนปั้นมีทั้งที่ปั้นโดดๆ เป็นรูปทรงลอยตัว และปั้นเป็นรูปทรงนูนประดับตกแต่งอาคารสิ่งก่อสร้าง เช่น หน้าบันบัวปลายเสา ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่าง รูปภาพทวารบาน ลวดลายประดิษฐาน สลุปเจดีย์ ปรางค์ เป็นต้น^{๑๒๐}

๔. ไม้ เป็นวัสดุที่มีอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่น เช่น ไม้สัก ไม้โพธิ์ ไม้ปลุก ไม้โมก ไม้ละมุด ไม้ขนุน เป็นต้น ส่วนมากเป็นไม้เนื้อละเอียดเหมาะสำหรับนำมาแกะสลักเป็นรูปทรงลอยตัวหรือลวดลาย^{๑๒๑} และสิ่งประดับตกแต่งอาคารสถานที่ ยานพาหนะที่สร้างด้วยไม้ ประติมากรรมพื้นบ้าน สลักไม้พบได้ทั่วไป ดังจะเห็นได้จากลวดลายหน้าบันโบสถ์ วิหาร คันทวย หयोगรับ หน้าต่าง รูปภาพ และลวดลายประดับเครื่องดนตรีไทย เช่น ซออู้ ซอด้วง ระนาด หรือพระพุทธรูป เป็นต้น^{๑๒๒}

๕. หยวกกล้วย เป็นวัสดุที่ได้มาจากกาบของต้นกล้วย โดยลอกจากลาด้านกล้วยเป็นกาบยาว ชาวบ้านนำมาแหง หรือฉลุเป็นลวดลาย แล้วนำมาประกอบกันขึ้น^{๑๒๓} เพื่อประดับและตกแต่ง “เบญจา” สำหรับรดน้ำในการมงคลต่างๆ เช่น ตัดจุก หรือประดับธรรมาสน์สำหรับพระเทศน์ หรือประดับเมรุ หรือเชิงตะกอนเพื่อตั้งเผาศพการแหงหรือสลักหยวกนี้ บางที่เรียกว่า ทำเครื่องสด^{๑๒๔}

๖. โลหะ เป็นวัสดุที่ชาวบ้านใช้หล่อรูปต่างๆ เช่น พระพุทธรูป กระดิ่ง ระฆัง เป็นต้น บางครั้งก็ตีแผ่เป็นแผ่น แล้วนำไปประดับตกแต่งบุหุ้มวัตถุต่างๆ โดยคุณเป็นลวดลายสวยงามหรือนำมาทำเป็นเครื่องประดับต่างๆ โลหะที่นิยมใช้กัน ได้แก่ ทองแดง ทองสัมฤทธิ์ ชิน เงิน นาก ทองคำ ดีบุก เป็นต้น^{๑๒๕}

หัตถกรรมพื้นบ้านที่ให้การสนับสนุน ส่วนมากเป็นผลงานที่ทำด้วยมือ มีความเรียบง่ายและมุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญรวมทั้งมีเนื้อหาเน้นไปที่ประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพมากกว่า

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรปัญญา), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาส วัดกลางราชครูธาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒน์วรกิจ (สุพจน์ สุวจโน), เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวิบูลธรรมประยุต (ประกอบ กปปาโร), เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดร้าง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักชี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

คุณค่าของความเป็นศิลปะ^{๑๒๖} ดังนั้นหัตถกรรมพื้นบ้านจึงหมายถึง ผลงานหัตถกรรมที่เกิดจากฝีมือช่างคนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งประดิษฐ์ สร้างสรรค์ โดยอาศัยวิธีการและรูปแบบที่ถ่ายทอดอยู่ในชุมชนจากบรรพบุรุษ โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน^{๑๒๗} งานหัตถกรรมเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะผลงานเหล่านี้เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน หัตถกรรมพื้นบ้านสามารถจัดเป็นหมวดหมู่^{๑๒๘} หรือประเภทตามลักษณะของที่ใช้ในการผลิตได้ดังนี้

๑. แบ่งตามวัสดุที่นำมาใช้ เช่น กระบุง วัสดุดิบที่นำมาใช้เป็นวัสดุสำหรับทำกระบุง คือ ไม้ไผ่ ส่วนรายละเอียดที่จะต้องศึกษาต่อไป คือ คุณสมบัติของไม้ไผ่^{๑๒๙} ประเภทหรือพันธุ์ไม้ไผ่ที่จะนำมาใช้ว่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมอย่างไรในการที่จะเอามาใช้ในแต่ละประเภท การเลือกขนาดและอายุของไม้ไผ่ อาจจะรวมไปถึงการแปรรูปไม้ไผ่ให้เป็นลักษณะของเส้นตอกที่ทำให้เกิดความเหมาะสมที่จะนำเอาไปใช้ต่อไป เป็นต้น^{๑๓๐}

๒. แบ่งตามหน้าที่และประโยชน์ใช้สอย การแบ่งตามหน้าที่และประโยชน์ใช้สอยเนื่องมาจากบรรดาศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านต่างก็สร้างขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายในการใช้งานแต่ละลักษณะ โดยเฉพาะการออกแบบให้มีรูปทรงและรายละเอียดต่างๆ^{๑๓๑} ก็เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยในแต่ละอย่างนั่นเองโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปทรงของเครื่องใช้พื้นบ้านเหล่านั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าแต่ละรูปแบบมีสัดส่วนและสัมพันธ์กับการนำเอามาใช้สอยทั้งสิ้น และจะสัมพันธ์กับสัดส่วนของร่างกายมนุษย์^{๑๓๒}

๓. แบ่งตามวิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ วิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านแต่ละอย่างมีขั้นตอนวิธีการที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ด้วย เช่น วิธีการจักสาน การแกะสลักไม้ การปั้นด้วยดิน หรือการทอ ซึ่งนอกจากมีขั้นตอน

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระครูนิเทศก์ธรรมรส (ไพฑูรย์ กนตมโม), เจ้าคณะตำบลศาลาแดง, เจ้าอาวาสวัดโล่ห์สุทธาวาส, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทโท), เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย, เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ธรรมโร), เจ้าคณะตำบลลาดกรวด, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภาโร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ฉายา), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดข่อ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลวรรณ (วิรัตน์ ธรรมโร), เจ้าอาวาสวัดบ้านอิฐ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน ทนอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

และวิธีการที่แตกต่างแล้ว^{๑๓๓} วัตถุบเครื่องมือสำหรับใช้ในงานแต่ละประเภทยังมีลักษณะเฉพาะและวิธีการใช้ที่ต่างกันไปอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างกัน โดยตั้งแต่เริ่มขั้นตอนแรกจนถึงเสร็จสิ้นสมบูรณ์^{๑๓๔}

แนวทางการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ต้องคำนึงถึงประโยชน์ในด้านวิชาการ โบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมายไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์ ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้ง การทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโบราณสถานต่าง ๆ^{๑๓๕} ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิด ห่วงแหน ในการที่จะช่วยบำรุงรักษา^{๑๓๖} ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ การแสดงความเคารพเคารวะอ่อน น้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้น การใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบ^{๑๓๗} ที่มี ต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของ โบราณสถาน การใช้สอยพื้นที่ภายในโบราณสถาน การใช้สอยพื้นที่ภายนอกโบราณสถาน เปิดโอกาส ให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษา โบราณสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม ท่านเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้นคว้าวิจัยวัดที่มี โบราณสถาน วัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการ อนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น ท่านมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการ อนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน^{๑๓๘} ท่านจัดหาผู้มีความรู้ให้เป็นผู้แนะนำในการ ชมและศึกษาค้นคว้าวิจัยโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ ท่านอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ ที่มาค้นคว้าวิจัยและศึกษาในพื้นที่โบราณสถาน เช่น มีห้องน้ำ ถึงขยะ ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและ

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายประดับ เอี่ยมประชา, ไวยาวัจกรวัดต้นสน, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายชนัญ วงษ์แสงจันทร์, หัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างวิทยาลัยเทคนิค, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราช ปักชี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัด จันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทโท), เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัด โบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราช ปักชี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

จัดวางให้เป็นระเบียบไม่บดบังสิ่งที่เป็นโบราณสถานอย่างเหมาะสม^{๑๓๙} เขตส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่เจริญมั่งคั่ง^{๑๔๐} โบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระพัง หรือบ่อบาดาลในมัยสุโขทัย เป็นต้น โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัยและทิ้งร่องรอยไว้ โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่ ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ^{๑๔๑} วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและเพื่อสนองความต้องการ ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป กำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด จัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง ป้อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น^{๑๔๒}

ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของชาติโดยเฉพาะโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ผู้ดูแลวัด และปกครองคณะสงฆ์จะต้องมีหน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาและปกป้องคุ้มครอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนบทบาทดังกล่าวของพระสงฆ์ องค์การภาครัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถาน ได้แก่ กรมศิลปากร และองค์กรที่ทำหน้าที่ดูแลปกครองสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม โดยพิจารณาเห็นว่า เจ้าอาวาสบางวัดได้ทำการรื้อถอนโบราณสถานภายในวัดและวัดร้างที่มีได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของชาติเสียหาย เพื่อเป็นการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ยังมิได้ทำการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ มิได้ถูก

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทโท), เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภากร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ฉายา), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

ทำลายเสียหายไป จึงมีประกาศคณะสงฆ์ซึ่งได้กำหนดระเบียบไว้ประกอบด้วย^{๑๔๓} ๑. ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุดรื้อ ปุชนียสถาน เช่น เจดีย์ ปรางค์ ประติมากรรมหรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร ตลอดจนซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเก่าอื่นๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อำเภอ และจังหวัดโดยลำดับ ๒. ให้ส่งรูปถ่ายของเก่าที่จะเจาะ ขุดรื้อ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพนั้น พร้อม ประวัติของโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุนั้นมาด้วยโดยย่อ กับให้มีแผนผังแบบแปลนที่จะก่อสร้าง เปลี่ยนแปลงใหม่แนบมาด้วย ๓. จะเจาะ ขุด รื้อ ปุชนียวัตถุ หรือซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุนั้นได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ๔. ให้คณะกรรมการสงฆ์จังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมกันพิจารณาแล้วแจ้งกรมการศาสนา ๕. ให้กรมการศาสนากับกรมศิลปากรร่วมกันพิจารณา แล้ว นำเสนอองค์การสาธารณูปการ เพื่อพิจารณาสั่งการในบางกรณี que เห็นสมควรจะเสนอคณะสังฆมนตรี พิจารณานุมัติก็ได้ ๖. ผู้ใดฝ่าฝืนล่วงละเมิดประกาศนี้ ให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาลงโทษตามควรแก่ กรณี ๗. ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถาน แห่งชาติ โบราณสถานก็ดี โบราณวัตถุก็ดี ศิลปวัตถุก็ดี

เมื่อเราสงวนรักษาและซ่อมบูรณะไว้ดีแล้วก็ไม่ควรปิดหรือเก็บทิ้งไว้เฉยๆ ควรจะต้อง หมั่นตรวจตราสภาพโดยทั่วไปให้คงดีอยู่เสมอ และที่สำคัญที่สุดคือต้องนำมาใช้งานให้เป็นประโยชน์ จะเป็นทางตรงทางอ้อมจะมากหรือน้อยก็ตาม มิฉะนั้นก็คล้ายกับสูญเปล่าไม่คุ้มค่า อย่างเช่นบางวัดมี ของดีของงามก็ปิดบังไม่ให้ใครรู้ หรือไม่กล้านำออกมาใช้งาน จจริงอยู่ในบางกรณีอาจเกิดเป็นดาบสอง คม อาจเกิดผลร้ายตามมาได้ เรื่องนี้เห็นว่า ถ้าเราดำเนินการอย่างรัดกุมรอบคอบ มีวิธีการที่ดีถูกต้องก็ ไม่น่าจะมีปัญหา เช่น วัดแห่งหนึ่งมีพระพุทธรูปปางดามมาก ท่านเจ้าอาวาสไม่ต้องการให้ใครเห็นใครดู เพราะเกรงจะไปเข้าหูคนร้ายและมาลักขโมยจึงเก็บซ่อนไว้ในกุฏิอย่างเร้นลับ จนไม่มีใครรู้ข้อเท็จจริง ว่ายังมีอยู่จริงไม่ถูกสับเปลี่ยน หรือของจริงองค์เดิมหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะคนรุ่นเก่าที่เคยเห็นตาย ไป ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในภายหลัง เมื่อเกิดอัคคีภัย เกิดโจรกรรม หรือท่านเจ้าอาวาสสมรณภาพ ก็ยิ่ง สับสนและ ไม่เหลือหลักฐานอะไรเลย เป็นต้น^{๑๔๔}

การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุนั้น มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติเป็น อย่างมาก เนื่องจากแสดงถึงประวัติความเป็นมาของชาติ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัจฉริยภาพ ของบรรพบุรุษ ในการสร้างสรรค์ประเทศชาติ ทำให้เกิดความรักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชาติ และแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ และอาจก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ฉายา), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดข่อ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภาภโร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

หากมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะมีการอนุรักษ์ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้^{๑๔๕}

๑. ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติ การก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

๒. ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

๓. พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่ เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาหรือสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำให้ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย โดยมีการเปลี่ยนแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่า ได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุด เป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้ คุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเพิ่มความมั่นคง แข็งแรงหรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น การนำวิธีการและเทคโนโลยีฉบับใหม่มาใช้งานในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงจะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบง่ายและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม ในกรณีที่จำเป็นจะต้องทำชิ้นส่วนของโบราณสถาน ที่ขาดหายไปขึ้นใหม่เพื่อรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การ

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทฺโท), เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

ทำขึ้นส่วนขึ้นใหม่นั้นอาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำขึ้นใหม่^{๑๔๖} จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม การอนุรักษ์ชิ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทาง จิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุ ซึ่งติดหรืออยู่ประจำ โบราณสถานนั้น ๆ ทำได้แต่เพียงการ สงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจาก คณะกรรมการแล้ว มีซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้น ไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมชิ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วน สำหรับชิ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้ ซึ่งมีคุณค่าทาง ประวัติ และโบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำ ให้โบราณสถานเสียคุณค่า โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่ เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความ ศักดิ์สิทธิ์ไป เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไป ประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิม ที่เดียวแต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ โบราณสถานต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียน จำต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ใน สภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็น อันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอ ความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่นหรือสถาบันเอกชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญใน สาขาวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ^{๑๔๗} งานทั้งปวง ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมี

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัด จันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตวรธรรม (อดิศักดิ์ อจลธมโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราช ปักษี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

ภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายเส้นและภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณ งานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่างๆ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ การบำรุงรักษาให้โบราณสถานคงสภาพเดิมให้มากที่สุดโดยคนในชุมชน ด้วยความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อการดำรงชีวิตหาพันธมิตรช่วยทำ ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ทำได้ทุกวัน เช่น การทำความสะอาด เผ่าระวังรักษา และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับชุมชน สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลารักษ์ มีอายุเก่ากว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไปหรือเป็นสังหริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

อุโบสถ วิหาร เจดีย์ ศาลา ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ มิฉะนั้นคนโบราณเขาคงไม่ลงทุนสร้างขึ้นมาให้เหนื่อยยาก ดังนั้น เรื่องการจัดการนำโบราณสถานโบราณวัตถุมาใช้งานในสังคมจึงนับเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะโลกทุกวันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เห็นว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุควรจะได้จัดการเพื่อชุมชนดังนี้ การใช้สอยประจำสำหรับภายในโบราณสถาน ที่ยังใช้งานอยู่ไม่ว่าโบสถ์ วิหาร ศาลา เจดีย์ กุฏิ มณฑป ฯลฯ จำเป็นต้องใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่เสมอ^{๑๔๘} ทั้งในกิจของสงฆ์เองและกิจของชาวบ้านหรือศาสนิกชน กล่าวคือพระสงฆ์ต้องใช้สวดมนต์ ทำวัตร ปลุกเสก บวชนาค เทศนา จำวัด ฯลฯ ประชาชนต้องมาตักบาตร ทำบุญ ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บูชากราบไหว้ สรงน้ำพระ เวียนเทียน ฯลฯ อาคารสถานที่ที่ดีโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของวัดที่มีอยู่ต้องถูกใช้งานเสมอ แต่การใช้งานอย่างไรจึงจะดีและมีประโยชน์ควบคู่กัน มีข้อควรปฏิบัติคือการใช้ประโยชน์ใดๆ ควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง หรือป้องกันดูแลรักษานั้นเอง เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถานโบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ เด็กวัด หรือชาวบ้านก็ตาม อย่างเช่นพื้นและฝาผนังอาคารทุกชนิดถ้าเราใช้อย่างไม่ปราณีปราศรัย อยากจะลากอะไรก็ลากอยากจะตอกตะปูแขวนอะไรก็แขวนในไม่ช้าอาคารนั้นก็เกิดการสกรปรก ขาดความสวยงามและชำรุดทรุดโทรม ถ้าเป็นโบราณวัตถุก็จะเกิดการแตกหักงอ บิ่น ร้าว ไฟไหม้ รอยขีดขีดสกรปรก สิ่งของทุกอย่างต้องหมั่นทำความสะอาดและตกแต่งให้ดูสวยงามตามสมควร การซ่อมบำรุงเป็นเรื่องการขาดความเอาใจใส่ของคนไทยเป็นอย่างมาก อาคารศาสนสถานชอบสร้างมาก แต่ไม่ชอบซ่อม จึงกลายเป็นสร้างแล้วทิ้งถือว่าฟุ่มเฟือยสิ้นเปลือง โภคทรัพย์เงินทองของชาติอย่างมาก สิ่งของทุกอย่างเมื่อเกิดชำรุดต้องรีบซ่อมบำรุง ถ้าทิ้งไว้นานขึ้นส่วนต่างๆ จะค่อยๆ หายไปจนหมดการรักษาด้วยการเก็บเป็นที่เก็บทางมีทะเบียนบัญชี มีกุญแจ

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายประดับ เอี่ยมประชา, ไวยาวัจกรวัดต้นสน, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

ติดป้องกันขโมย มีคนดูแลและเฝ้ารักษา ติดลูกกรงเหล็กเสริมความมั่นคงติดไฟฟ้าให้แสงสว่างอย่างพอเพียง การใช้สอยสำหรับคนภายนอก เป็นการเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก^{๑๔๙}

วัดที่มีชื่อเสียงเรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญในท้องถิ่นทุกแห่งถือว่าเป็น “ของดี” ของบ้านเมือง ถ้ารู้จักจัดการด้านบริหารย่อมจะได้รับประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เช่น วัดถ้ารู้จักดูแลรักษา โบราณสถานดีไม่ทรุดโทรม ก่อสร้างอย่างเป็นระเบียบ บริเวณวัดสะอาด ปลุกต้นไม้สวยงามร่มรื่นจัดเจ้าหน้าที่และพระสงฆ์คอยบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวผู้มาไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดให้มีการแสดงธรรม จัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดงานเทศกาลและจัดงานวันสำคัญทางศาสนาอย่างเป็นระเบียบและสงบ วัดนั้นก็จะมีคนมากขึ้น รายได้เข้าวัดก็จะตามมาโดยไม่ต้องไปเรียกรับสร้างความสะดวกแก่คนทั่วไป บางวัดพัฒนาไปมากสามารถเก็บเงินค่าเข้าชมได้อีก ยิ่งสังคมโลกปัจจุบันนี้แคบลง เพราะความเจริญก้าวหน้าทางการสื่อสารการคมนาคม และการท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทอย่างมาก “จุดขาย” จึงอยู่ที่วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของผู้คน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น ถ้าคนไทยเราเห็นความสำคัญช่วยกันอนุรักษ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้ อย่างเช่น ถ้าเราไปเที่ยวภาคเหนือ ก็ต้องการดูคน ดูวัด และถ้าเกิดความอึดอัดใจก็แสดงว่าวัฒนธรรมไทยเรา ยังคงมีความหวังอยู่ เป็นต้น^{๑๕๐}

จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้การบริหารวัสดุอุปกรณ์ตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
การบริหารวัสดุอุปกรณ์

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	วัสดุที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ในการสร้างงาน ประติมากรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น	๒๐	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑

^{๑๔๙}สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน พันอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๐}สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ฉายา), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๔.๓ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (ต่อ)

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๒	ดิน เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคกลางที่มีดินซึ่งมีคุณภาพพิเศษ เช่น ดินเป็นวัสดุพื้นฐานสำหรับงานปั้น	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๓	หิน เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับทำงานแกะสลัก ท้องถิ่นภาคกลางนิยมใช้หินทรายแกะสลักรูปเคารพและลวดลายต่างๆ	๑๖	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๔	ไม้ เป็นวัสดุที่มีอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่น เช่น ไม้สัก ไม้โพธิ์ ไม้ปลวก ไม้โมก ไม้ละมุด ไม้ขนุน เป็นต้น ส่วนมากเป็นไม้เนื้อละเอียดเหมาะสำหรับนำมาแกะสลักเป็นรูปทรงลอยตัวหรือลวดลาย	๑๕	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๘, ๒๐
๕	โลหะ เป็นวัสดุที่ชาวบ้านใช้หล่อรูปต่างๆ เช่น พระพุทธรูป กระจั่ง ระฆัง เป็นต้นบางครั้งก็ตีแผ่เป็นแผ่น แล้วนำไปประดับตกแต่งบุหุ้มวัตถุต่างๆ โดยคุณเป็นลวดลายสวยงามหรือนำมาทำเป็นเครื่องประดับต่างๆ	๑๔	๑, ๒, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน ลำดับที่ ๑ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เห็นตรงกันว่า วัสดุที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ในการสร้างงานประติมากรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยสามารถจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับนำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง การบริหารวัสดุอุปกรณ์ โดยเรียงลำดับจากประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยกกลุ่มพระสังฆาธิการ รวมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกันถึง ๒๑ ท่าน ดังนี้ วัสดุที่ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ในการสร้างงานประติมากรรมจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๘ ท่าน ดังนี้ ดิน เป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในทุกท้องถิ่น โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคกลางที่มีดินซึ่งมีคุณภาพพิเศษ เช่น ดินเป็นวัสดุพื้นฐานสำหรับงานปั้น

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๖ ท่าน ดังนี้ หิน เป็นวัสดุที่ใช้สำหรับทำงานแกะสลักท้องถิ่นภาคกลางนิยมใช้หินทรายแกะสลักรูปเคารพและลวดลายต่างๆ

ลำดับที่ ๔ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๕ ท่าน ดังนี้ ไม้ เป็นวัสดุที่มีอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่น เช่น ไม้สัก ไม้โพธิ์ ไม้ปลวก ไม้โมก ไม้ละมุด ไม้ขนุน เป็นต้น ส่วนมากเป็นไม้เนื้อละเอียดเหมาะสำหรับนำมาแกะสลักเป็นรูปทรงลอยตัวหรือลวดลาย

ลำดับที่ ๕ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๔ ท่าน ดังนี้ โลหะ เป็นวัสดุที่ชาวบ้านใช้หล่อรูปต่างๆ เช่น พระพุทธรูป กระจั่ง ระฆัง เป็นต้นบางครั้งก็ตีแผ่เป็นแผ่น แล้วนำไปประดับตกแต่งบุหุ้มวัตถุต่างๆ โดยคุณเป็นลวดลายสวยงามหรือนำมาทำเป็นเครื่องประดับต่างๆ

สรุปได้ว่า วัสดุอุปกรณ์ เช่น ดิน หิน ปูน โลหะ เป็นต้น มีการแบ่งตามวิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ วิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านแต่ละอย่างมีขั้นตอนวิธีการที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ด้วย เช่น วิธีการจักรสาน การแกะสลักไม้ การปั้นด้วยดิน หรือการทอ ซึ่งนอกจากมีขั้นตอนและวิธีการที่แตกต่างแล้ว วัตถุดิบเครื่องมือสำหรับใช้ในงานแต่ละประเภทยังมีลักษณะเฉพาะและวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไปอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างกัน โดยตั้งแต่เริ่มขั้นตอนแรกจนถึงเสร็จสิ้นสมบูรณ์

๔.๒.๔ การบริหารจัดการ

การบูรณะและพัฒนาวัดวัดวาอารามเมื่อสร้างขึ้นแล้วจำเป็นต้องดูแลรักษาอยู่เสมอ เสนาสนะศาสนวัตถุใดที่ชำรุดทรุดโทรมก็บูรณซ่อมแซมให้คือคงสภาพเดิมสมควรรื้อปลูกสร้างใหม่ก็ต้องรื้อ^{๑๕๑} เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสที่จะต้องยึดหลักอุปฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น อารักขา สัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา การดูแลรักษาและจัดการเกี่ยวกับที่ตั้งบริเวณวัด^{๑๕๒} ที่ควรดำเนินการเป็นประจำดังนี้

๑. ที่ดินที่ตั้งวัด ควรจัดให้มีหนังสือสำคัญ สำหรับที่ดินไว้เป็นหลักฐานลงทะเบียนไว้^{๑๕๓}

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระราชสุพรรณเวที (ประถม กนต์สีโล), เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระสิทธิพัฒนาภรณ์ (ณรงค์ สิริบุญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดไชโยวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ สุทธิญาโณ), เจ้าคณะอำเภอแสวงหา เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

๒. ป้ายชื่อวัด ก่อนที่จะเข้าไปในวัดไหน มักจะมองหาป้ายชื่อวัดก่อน แต่บางวัดก็ไม่เขียนชื่อป้ายวัดไว้ จึงควรทำเสียทุกๆ วัด ป้ายชื่อวัด^{๑๕๔} ควรทำด้วยไม้กระดานหรือคอนกรีต ถ้าทำเสาคอนกรีตด้วยก็จะแข็งแรงทนทานดี ควรติดป้ายไว้ที่ศาลาหน้าวัด หากเป็นวัดที่อยู่ไกลจากถนนหลวงหรือห่างจากคลองใหญ่ ควรติดป้ายชื่อวัดไว้ที่ปากทางเข้าอีกป้ายหนึ่ง ควรระบุตำบล อำเภอ จังหวัดของวัดไว้ที่ป้ายวัดด้วย^{๑๕๕} อนึ่งชื่อวัดนั้นทางวัดจะเปลี่ยนเอาเองตามความพอใจของเจ้าอาวาสหรือผู้บูรณปฏิสังขรณ์ไม่ได้ต้องเสนอขอเปลี่ยนผ่านเจ้าคณะตามลำดับจนถึงกรมการศาสนา ดำเนินการต่อไป^{๑๕๖}

๓. เขตวัด อาณาเขตของวัดควรมีกำแพงหรือวัดอุ้งอื่นบอกสัญลักษณ์ว่า เป็นเขตแดนของวัดวัดใดไม่มีกำลังทุนทรัพย์เพียงพอ ที่จะก่อกำแพงหรือทำรั้วถาวร จะปลูกไม้ยืนต้นหรือไม้ผล เช่น มะพร้าวเป็นต้นเป็นแนวเขตก็ได้^{๑๕๗}

๔. แผนผังวัด วัดที่สร้างขึ้นใหม่ตามกฎหมายกระทรวงย่อมมีปัญหาน้อยเพราะก่อนจะขออนุญาตสร้างวัด กฎกระทรวงกำหนดให้เสนอแผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด แผนผัง สิ่งก่อสร้างของวัด^{๑๕๘}

ส่วนที่สร้างมาก่อน ควรทำแผนผังวัดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยป้องกันการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นว่า อะไรควรจะปลูกสร้างใหม่จะสร้างที่ตรงไหนแผนผังวัด^{๑๕๙} ควรกำหนดการปลูกสร้างภายในวัดเป็น ๔ เขต คือ ๑) เขตพุทธาวาส เป็นที่ตั้งอุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญและสถานประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย^{๑๖๐} ๒) เขตสังฆาวาส เป็นที่ตั้งกุฏิ โรง

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดเชิงหวาย, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาประโชติ (พยับ ปญญาโสโต), เจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาส วัดห้วยโรง, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ (จรง วชิรวุโธ), เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดท่าโขลงกิตติยาราม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระมหาวิระ (วิระ วีรญาโณ) เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ทอง เจ้าอาวาสวัดนางในธัมมิการาม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระราชสุธรรมาภรณ์ (วิวัฒน์ ฐิตเบโม), เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิชัยคุณ (สอาด สุขีโว), เจ้าคณะอำเภอไชโย เจ้าอาวาสวัดมหานาม, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิมลกิจ (พิชญ วุฑฒิโก), เจ้าคณะอำเภอสามโก้ เจ้าอาวาสวัดสามโก้, ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗.

หอฉัน โรงเก็บพัสดุ ศาลารับแขก^{๑๖๑} ๓) เขตสาธารณสงเคราะห์ เป็นบริเวณที่กันเขตไว้เพื่อสงเคราะห์ประชาชนเป็นที่ตั้งโรงเรียน ภาษาไทย สุขศาลา สถานพยาบาล สมาคมทางศาสนา หอพัสดุ พิพิธภัณฑสถาน ศาลาประชาชน สุสาน ฼าปนสถาน ศาลาบำเพ็ญบุญกุศล เป็นต้น^{๑๖๒} ๔) เขตจัดประโยชน์ วัดที่มีที่ดินเหลือ ควรจะจัดประโยชน์ หารายได้บำรุงวัดก็ควรแบ่งเขตไว้ต่างหากจากเขตอื่นๆ ให้เป็นสัดส่วน^{๑๖๓} ๕) บริเวณวัด ควรปลูกต้นไม้ผล ไม้ดอก ไม้ใบ ที่เกี่ยวกับการเรียนพุทธประวัติหรือต้นไม้เป็นสัญลักษณ์ของชื่อวัดชื่อหมู่บ้าน^{๑๖๔} และควรมีป้ายบอกชื่อต้นไม้ที่ควรศึกษาด้วย เรื่อง นี้มีคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยการปลูกต้นไม้ในวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ ที่ต้องปฏิบัติ^{๑๖๕} ๖) ลานวัด ควรปิดกวาดให้สะอาดหรือทำเป็นสนามหญ้า ลาดปูน กำจัดขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลมีถึงรับรองเฝ้าขยะตั้งไว้เป็นระยะ^{๑๖๖}

วัดนั้นจึงมีหน้าที่ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ ในวัดนั้นเพื่อสร้างสรรค์วัดของตนหรือถิ่นให้มั่นคงเจริญรุ่งเรือง หมู่บ้านตำบลใดมีวัดประจำหมู่บ้าน ตำบลนั้นสะอาดสะอาดอ่านเสนาสนะนั้นคงแข็งแรงสวยงามเหมาะสม^{๑๖๗} จะเป็นเครื่องแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเป็นความดีความภาคภูมิใจของประชาชนแห่งหมู่บ้านตำบลนั้น พระภิกษุสามเณรในวัดมีหน้าที่ ดูแลรักษาวัดให้สะอาดเรียนร้อย นำอยู่นำอาศัยชวนให้ชาวบ้านมาทำบุญมาหาความสุขความสงบในวัด วัดใดได้รับความอุปถัมภ์ บำรุงจากชาวบ้านเป็นอย่างดีสม่ำเสมอ^{๑๖๘} พระภิกษุสามเณรในวัดช่วยกันดูแลรักษาเป็นอย่างดีอยู่เป็นประจำแล้วความจำเป็นใน

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระครูวรปัญญาโกศล (ปรีชา วรปัญญา), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดทองคั้ง, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูอุโฆษธรรมนันท์ (สนั่น สุนนโท), รองเจ้าคณะอำเภอวิเศษชัยชาญ เจ้าอาวาสวัดกลางราชครูาราม, ๒๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒน์วรกิจ (สุพจน์ สุวจโน), เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์ พระครูวิบุลธรรมประยุต (ประกอบ กปุปาโร), เจ้าคณะตำบลบ้านอิฐ เจ้าอาวาสวัดรัง, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสถิตธรรม (อดิศักดิ์ อจลธมโม), เจ้าคณะตำบลบางแก้ว เจ้าอาวาสวัดราชปักชี, ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์จันทรังษี (วัชรินทร์ โชติญาโณ), เจ้าคณะตำบลหัวไผ่ เจ้าอาวาสวัดจันทรังษี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ พระครูนิเทศธรรมรส (ไพฑูรย์ กนตธมโม), เจ้าคณะตำบลศาลาแดง, เจ้าอาวาสวัดโล่ห์สุทธาวาส, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์ (กิตติศักดิ์ กิตติภทโท), เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๗.

การบูรณปฏิสังขรณ์ก็น้อย เพราะวัดจะเจริญขึ้นไปตามลำดับ ไม่มีส่วนปรักหักพังให้บูรณะความจำเป็นในการที่จะต้องมีการบูรณะวัดและเสนาสนะในวัดเกิดจากเหตุ ๓ ประการคือ ๑) ถูกภัยธรรมชาติ หรือมีผู้จงใจทำลาย ๒) ชาวบ้านและพระภิกษุสามเณรในวัดปล่อยปะละเลย ไม่เอาใจใส่ดูแลรักษา ๓) ชาวบ้านประสบความขาดแคลนจนไม่มีกำลังที่จะซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะต่างๆ ในวัดของตนได้^{๑๖๙}

เสนาสนะที่จำเป็นต้องสร้างและบำรุงรักษาตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์ให้แข็งแรงปลอดภัยใช้การได้ดีอยู่ทุกโอกาสเพื่อให้วัดเป็นวัดที่สมบูรณ์ คือกุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญหรือวิหาร และพระอุโบสถหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าโบสถ์ กุฏิเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรมีวัดต้องมีพระภิกษุสามเณรฯ ต้องมีกุฏิ ศาลาการเปรียญหรือวิหารสำหรับเป็นที่คฤหัสถ์มาทำบุญบำเพ็ญกุศลร่วมกันเป็นที่พระได้สอนธรรมแก่ประชาชน^{๑๗๐} จะเป็นวัดที่ได้ก็ตามต้องมีเสนาสนะ ๒ อย่างนี้ก่อนจึงจะเป็นวัดได้ และเพื่อให้วัดเป็นวัดโดยสมบูรณ์มีที่สำหรับพระสงฆ์ทำสังฆกรรมตามพระพุทธานุญาตจึงต้องมีโบสถ์หรืออุโบสถด้วย^{๑๗๑} ปัจจุบันมีวัดที่สร้างและตั้งขึ้นใหม่หลายแห่ง ทำกุฏิคือที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรกับศาลาการเปรียญ ที่ทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมของชาวบ้านอยู่ในอาคารเดียวกัน ซึ่งก็ไม่น่าจะขัดข้องอะไรเป็นการประหยัดเพราะค่าก่อสร้างและค่าวัสดุก่อสร้างในเวลานี้แพงมาก^{๑๗๒} และก็มีวัดบางแห่งรวมเอาอุโบสถไว้ในอาคารเดียวกันกับกุฏิหรือศาลาการเปรียญด้วย ซึ่งไม่มีพระธรรมวินัยข้อใดห้ามไว้ แต่ในเวลาทำสังฆกรรมจะต้องระวังมาก ส่วนสิ่งก่อสร้างอื่นๆ อาจจะสร้างหรือมีผู้ก่อสร้างถวายด้วยศรัทธาไม่ได้ทำให้วัดสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ไปได้^{๑๗๓}

การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแลการทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมกุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น^{๑๗๔} งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อย

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระครูปลัดณรงค์ (ณรงค์ ธมฺมโรโต), เจ้าคณะตำบลตลาดกรวด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระครูวิเศษชัยวัฒน์ (เสวย อาภาภโร), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล, ๑๕ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูพิบูลพัฒน์พิมล (วิบูลย์ ปณฺณวโร), เจ้าอาวาสวัดตาลเจ็ดยอด, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลวรคุณ (วิรัตน์ ธมฺมโรโต), เจ้าอาวาสวัดบ้านอิฐ, ๒๙ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร้อยตรี ดร.จุลสัน ทนอินทร์อาจ, ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๒๔ กันยายน ๒๕๕๗.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ นายประดับ เอี่ยมประชา, ไวยาวัจกรวัดต้นสน, ๑๗ กันยายน ๒๕๕๗.

ขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญที่สำคัญคืออุโบสถ^{๑๗๕} จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้การจัดการตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔ นำเสนอการพัฒนาารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
ด้านการบริหารจัดการ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	ทำแผนผังวัดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ป้องกันการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นว่า อะไรควรปลูกสร้างใหม่จะสร้างที่ตรงไหนแผนผังวัด	๒๐	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑
๒	เสนาสนะที่จำเป็นต้องสร้างและบำรุงรักษา ตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์ให้แข็งแรงปลอดภัยใช้การได้ดีอยู่ทุกโอกาสเพื่อให้วัดเป็นวัดที่สมบูรณ์	๑๘	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๓	เขตจัดประโยชน์ วัดที่มีที่ดินเหลือ ควรจะจัดประโยชน์ หารายได้บำรุงวัดก็ควรแบ่งเขตไว้ต่างหากจากเขตอื่นๆ ให้เป็นสัดส่วน	๑๖	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙
๔	วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแลการทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมภูมิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น	๑๕	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๘, ๒๐
๕	ปัจจุบันมีวัดที่สร้างและตั้งขึ้นใหม่หลายแห่ง ทำกุฏิคือที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรกับศาลาการเปรียญ ที่ทำบุญฟังเทศฟังธรรมของชาวบ้านอยู่ในอาคารเดียวกัน	๑๔	๑, ๒, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ นายชนัญ วังษ์แสงจันทร์, หัวหน้าแผนกช่างก่อสร้างวิทยาลัยเทคนิค, ๑๔ กันยายน

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๕ รูป/คน ลำดับที่ ๑ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เห็นตรงกันว่า ทำแผนผังวัดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ป้องกันการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นว่า อะไรควรจะปลูกสร้างใหม่จะสร้างที่ตรงไหนแผนผังวัด

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยสามารถจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับนำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการ สาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง การจัดการ โดยเรียงลำดับจากประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มพระสังฆาธิการ ร่วมทั้งสิ้น ๒๕ รูป/คน ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกันถึง ๒๐ ท่าน ดังนี้ ทำแผนผังวัดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ป้องกันการโต้แย้งที่จะเกิดขึ้นว่า อะไรควรจะปลูกสร้างใหม่จะสร้างที่ตรงไหนแผนผังวัด

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๘ ท่าน ดังนี้ เสนาสนะที่จำเป็นต้องสร้าง และบำรุงรักษาตลอดจนบูรณปฏิสังขรณ์ให้แข็งแรงปลอดภัยใช้การได้อยู่ทุกโอกาสเพื่อให้วัดเป็นวัดที่สมบูรณ์

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๖ ท่าน ดังนี้ เขตจัดประโยชน์ วัดที่มีที่ดินเหลือ ควรจะจัดประโยชน์ หารายได้บำรุงวัดก็ควรแบ่งเขตไว้ต่างหากจากเขตอื่นๆ ให้เป็นสัดส่วน

ลำดับที่ ๔ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๕ ท่าน ดังนี้ วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแลการทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมกุฎี ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

ลำดับที่ ๕ เห็นพ้องต้องกันถึง ๑๔ ท่าน ดังนี้ ปัจจุบันมีวัดที่สร้างและตั้งขึ้นใหม่หลายแห่ง ทำกุฏิคือที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรกับศาลาการเปรียญ ที่ทำบุญฟังเทศฟังธรรมของชาวบ้านอยู่ในอาคารเดียวกัน

สรุปได้ว่า การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรมกุฎี ศาลาการเปรียญเป็นต้นงานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน เป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เป็นความสัมพันธ์ที่มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านการศึกษา การเรียนรู้วิถีชีวิตและและเป็นสื่อบรมชิตเกล้าให้กับประชาชน วัดจึงเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังที่สองของชุมชน ในการร่วมกันทำกิจกรรมและสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในที่นั้น ๆ ประชาชนในชุมชน จึงให้ความร่วมมือในการร่วมกันสร้างเสนาสนะ ถาวรวัตถุ

ภายในวัด ให้ดูสวยงามเป็นที่เชิดหน้าชูตา ของชุมชนที่อยู่ภายในเขตวัดอีกด้วย งานด้านสาธารณูปการวัดจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นผู้นำ และให้ความรู้ต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชนในการร่วมกันสร้างงานสาธารณูปการวัดและมีพุทธศาสนิกชนเป็นกำลังช่วยในการ บริจาคทรัพย์และแรงงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและวัดได้พัฒนาทางด้านจิตใจ ในการอบรมขัดเกลา สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ในการใช้สอยประโยชน์ศาสนสถานต่าง ๆ ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งงานด้านสาธารณูปการนี้ จะเป็นตัวบ่งชี้วัดคุณภาพในด้านการพัฒนาวัด ซึ่งตรงตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๔.๒.๕ สรุปวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการในจังหวัดอ่างทอง

การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่น ๆ ผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบารมีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนชวนประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลังผู้ที่สร้างจะต้องมีบารมีหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนชวนประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง หากมีข้อขัดแย้งหรือขัดข้องก็จะเป็นอุปสรรคที่ไม่บริสุทธิ์หรือมีตำหนิ เจ้าภาพเจ้าศรัทธาก็ต้องลงทุนทรัพย์เอาใจใส่ดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ หลักของการก่อสร้างและจัดทำ ช่างที่ทำการก็ต้องมีฝีมือเป็นที่ยอมรับเพราะการก่อสร้างมีทั้งศาสตร์ ศิลป์ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

วัดมีคณะกรรมการวัดจำนวนมากจึงช่วยทางงบประมาณให้เพียงพอต่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ แต่ต้องมีคณะกรรมการเงินในการดูแลรักษา ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายตามความเป็นจริง เจ้าอาวาสต้องมีความยุติธรรมเพื่อสร้างศรัทธาประชาชนทั่วไปช่วยเหลือในการก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป การพัฒนาเสนาสนะภายในวัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพียงพอต่อการใช้สอยในกิจการของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถของเจ้าอาวาสนั้นๆ มีวางแผนในการใช้ที่ดินอันเป็นที่ตั้งวัดในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้เป็นประโยชน์สูงสุด ตามนโยบายของคณะสงฆ์ มีบางวัดที่ไม่ได้วางแผนในการใช้ที่ดินของวัดให้เป็นประโยชน์ต่อกิจการพระศาสนาไม่มีทิศทางในการพัฒนาวัด

วัสดุอุปกรณ์ เช่น ดิน หิน ปูน โลหะ เป็นต้น มีการแบ่งตามวิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ วิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านแต่ละอย่างมีขั้นตอนวิธีการที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ด้วย เช่น วิธีการจักสาน การแกะสลักไม้ การปั้นด้วยดิน หรือการทอ ซึ่งนอกจากมีขั้นตอนและวิธีการที่แตกต่างแล้ว วัตถุดิบเครื่องมือสำหรับใช้ใน

งานแต่ละประเภทยังมีลักษณะเฉพาะและวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไปอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างกัน โดยตั้งแต่เริ่มขั้นตอนแรกจนถึงเสร็จสิ้นสมบูรณ์

การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมารุ อาคารเรียน หอธรรมกุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้นงานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน เป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นความสัมพันธ์ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านการศึกษา การเรียนรู้วิถีชีวิตและและเป็นที่ยอมรับขัตเกล่าให้กับประชาชน วัดจึงเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังที่สองของชุมชน ในการร่วมกันทำกิจกรรมและสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในที่นั้น ๆ ประชาชนในชุมชน จึงให้ความร่วมมือในการร่วมกันสร้างเสนาสนะ ถาวรวัตถุภายในวัด ให้ดูสวยงามเป็นที่เชิดหน้าชูตา ของชุมชนที่อยู่ภายในเขตวัดอีกด้วย งานด้านสาธารณูปการวัดจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นผู้นำ และให้ความรู้ต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชนในการร่วมกันสร้างงานสาธารณูปการวัดและมีพุทธศาสนิกชนเป็นกำลังช่วยในการ บริจาคทรัพย์และแรงงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและวัดได้พัฒนาทางด้านจิตใจ ในการอบรมขัดเกล่า สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ในการใช้สอยประโยชน์ศาสนสถานต่าง ๆ ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งงานด้านสาธารณูปการนี้ จะเป็นตัวบ่งชี้วัดคุณภาพในด้านการพัฒนาวัด ซึ่งตรงตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๔.๒.๕ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามของพระสังฆาธิการในจังหวัดอ่างทอง ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ พระสังฆาธิการ ในจังหวัดอ่างทอง จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา ระดับการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๑๓๒)

ที่	สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑	อายุ		
	๒๐ - ๓๐ ปี	๒๑	๑๕.๙๐
	๓๑ - ๔๐ ปี	๔๗	๓๕.๖๐
	๔๑ - ๕๐ ปี	๓๕	๒๖.๕๔
	๕๑ ปีขึ้นไป	๒๙	๒๑.๙๖
	รวม	๑๓๒	๑๐๐.๐๐
๒	พรรษา		
	น้อยกว่า ๕ พรรษา	๑๐	๗.๕๗
	๕ - ๑๐ พรรษา	๒๔	๑๘.๒๐
	๑๑ - ๑๕ พรรษา	๓๐	๒๒.๗๒
	๑๖ - ๒๐ พรรษา	๔๑	๓๑.๐๖
	๒๑ - ๒๕ พรรษา	๑๕	๑๑.๓๖
	มากกว่า ๒๕ พรรษา	๑๒	๙.๐๙
	รวม	๑๓๒	๑๐๐.๐๐
๓	ระดับการศึกษา		
	ต่ำกว่าปริญญาตรี	๕๐	๓๗.๘๙
	ปริญญาตรี	๖๑	๔๖.๒๑
	สูงกว่าปริญญาตรี	๒๑	๑๕.๙๐
	รวม	๑๓๒	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๔๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖๐ มีพรรษา ๑๖ - ๒๐ พรรษา จำนวน ๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐๖ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๖๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๒๑

๔.๒.๖ ระดับความคิดของพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการ สาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดของพระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการ
สาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านการก่อสร้าง และด้านการ
บูรณปฏิสังขรณ์มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๖ ถึงตารางที่ ๔.๘ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ
พระสังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงานสาธารณูปการของวัดในจังหวัด
อ่างทอง โดยภาพรวม

(n=๑๓๒)

การพัฒนารูปแบบการจัดงานสาธารณูปการของวัด ในจังหวัดอ่างทอง	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ด้านการก่อสร้าง	๓.๕๗	๐.๖๗๗	มาก
๒. ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์	๓.๕๙	๐.๖๖๕	มาก
ภาพรวม	๓.๕๘	๐.๖๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงาน
สาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๕๘,
S.D. = ๐.๖๕๓) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของพระ
สังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงานสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง
ด้านการก่อสร้าง

(n=๑๓๒)

ด้านการก่อสร้าง	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. จัดบุคลากรที่มีความเหมาะสมควบคุมดูแล	๓.๗๖	๐.๖๗๖	มาก
๒. หาผู้รับเหมาที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมไทย	๓.๕๗	๐.๖๘๗	มาก
๓. มีการเน้นประโยชน์ใช้สอยอาคาร	๓.๔๙	๐.๖๑๑	มาก
๔. ควบคุมการเงิน	๓.๕๑	๐.๖๒๕	มาก
๕. ในด้านทุนการก่อสร้าง ด้วยการของบประมาณ อุดหนุนจากภาครัฐ	๓.๕๕	๐.๖๓๗	มาก
๖. ควบคุมเอกสารต่างๆ	๓.๕๔	๐.๖๒๕	มาก
๗. ควบคุมบัญชี	๓.๖๑	๐.๖๔๓	มาก
๘. ควบคุมแข็งแรงทนทานมากกว่าประหยัด	๓.๕๓	๐.๖๒๑	มาก
๙. มีการเน้นคุณภาพไม่ใช่ขนาด	๓.๕๘	๐.๖๙๑	มาก
๑๐. การปรับปรุงตกแต่งอาคาร	๔.๖๕	๐.๗๒๗	มาก
๑๑. ใช้วัสดุที่มีความคงทน	๔.๕๔	๐.๗๕๕	มาก
๑๒. เน้นความสะอาดร่มรื่น	๓.๕๐	๐.๖๓๗	มาก
๑๓. มีแบบแปลนแผนผังวัด	๔.๓๘	๐.๖๗๖	มาก
๑๔. มีแบบแปลนรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม	๓.๘๓	๐.๖๕๔	มาก
๑๕. ควบคุมแบบแปลนอาคารโดยใช้สถาปัตยกรรมไทย	๓.๕๙	๐.๖๒๗	มาก
ภาพรวม	๓.๕๗	๐.๖๗๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงาน
สาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านการก่อสร้าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย
($\bar{X}$ =๓.๕๗, S.D. = ๐.๖๗๗) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของพระ
สังฆาธิการที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงานสาธารณูปการของวัดในจังหวัด
อ่างทอง **ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์**

(n=๑๓๒)

ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. จัดบุคลากรที่มีความเหมาะสมควบคุมดูแล	๓.๕๓	๐.๖๒๕	มาก
๒. ใช้ผู้มีทักษะความชำนาญมีมาตรฐานในการทำงาน	๔.๑๕	๐.๖๒๗	มาก
๓. ในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ ด้วยการขอ งบประมาณอุดหนุนจากภาครัฐ	๓.๖๐	๐.๖๓๗	มาก
๔. ควบคุมเอกสารต่างๆ	๓.๕๗	๐.๖๕๕	มาก
๕. มีระบบควบคุมการเงิน	๓.๕๖	๐.๖๓๗	มาก
๖. มีระบบควบคุมบัญชี	๓.๕๓	๐.๖๒๒	มาก
๗. ดูความแข็งแรงทนทานมากกว่าประหยัด	๓.๕๙	๐.๖๐๑	มาก
๘. ใช้วัสดุที่คงทน	๓.๖๓	๐.๖๙๑	มาก
๙. ศึกษากฎหมายหากเป็นโบราณสถาน	๓.๖๘	๐.๖๘๑	มาก
๑๐. กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการบูรณปฏิสังขรณ์	๓.๕๒	๐.๖๙๑	มาก
๑๑. ขอความร่วมมือสำนักโบราณคดี ซึ่งมีหน้าที่ รับผิดชอบสำหรับ โครงการออกแบบก่อสร้างและ บูรณปฏิสังขรณ์วัดหรืออาคารอื่นที่ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน	๓.๔๕	๐.๖๒๗	มาก
๑๒. มีความร่วมมือกับผู้รู้	๓.๕๗	๐.๖๕๕	มาก
๑๓. มีวิธีการบริหารและการจัดการโครงการ	๓.๕๑	๐.๖๙๑	มาก
๑๔. ความปลอดภัยในการบูรณปฏิสังขรณ์วัด	๓.๕๘	๐.๖๘๑	มาก
๑๕. มีการประสานงานกับผู้ที่มีส่วนได้เสีย	๓.๔๕	๐.๖๒๗	มาก
ภาพรวม	๓.๕๙	๐.๖๖๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงาน
สาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๓.๕๙, S.D. = ๐.๖๖๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาสวัดที่มีต่อการพัฒนารูปแบบการจัดงานสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ด้านการก่อสร้าง มีการวางแผนแบบแปลนแผนผังวัดและรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม ซึ่งมีผู้ควบคุมแบบแปลนอาคารโดยใช้สถาปัตยกรรมไทย โดยการจัดหาบุคลากรที่มีความชำนาญและเหมาะสมมาควบคุมดูแลงาน อีกทั้งยังจัดหาผู้รับเหมาที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมไทย มาทำการก่อสร้างงานสาธารณูปการ ให้สวยงามดูมีความแข็งแรงทนทานมากกว่าประหยัดและเน้นคุณภาพประโยชน์ การใช้สอยอาคารไม่ใช่ขนาด มีการจัดการปรับปรุงทัศนียภาพตกแต่งอาคาร รวมถึงการใช้วัสดุที่มีความคงทนเน้นความสะอาดร่มรื่น ควบคุมการเงินในด้านทุนการก่อสร้าง และดำเนินการขอประมาณอุดหนุนจากภาครัฐควบคุมเอกสารต่างๆ ควบคุมบัญชี ส่วนด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ ศึกษากฎหมายหากเป็นโบราณสถาน กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการบูรณปฏิสังขรณ์ ขอความร่วมมือสำนักโบราณคดี ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบสำหรับ โครงการออกแบบก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดหรืออาคารอื่นที่ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน มีความร่วมมือกับผู้รู้ในด้านทุนการบูรณปฏิสังขรณ์ ด้วยการขอประมาณอุดหนุนจากภาครัฐ จัดบุคลากรที่มีความเหมาะสมควบคุมดูแล มีวิธีการบริหารและการจัดการโครงการ ควบคุมแข็งแรงทนทานมากกว่าประหยัด ใช้ผู้มีทักษะความชำนาญมีมาตรฐานในการทำงาน ความปลอดภัยในการบูรณปฏิสังขรณ์วัด ใช้วัสดุที่คงทน มีการประสานงานกับผู้ที่มีส่วนได้เสีย ควบคุมเอกสารต่างๆ มีระบบควบคุมการเงิน มีระบบควบคุมบัญชี

๔.๓ นำเสนอการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปสู่การสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเพื่อประมวลผลทางสถิติเพื่อความถี่ (Frequency) ค่า ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จากความคิดเห็นของการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทองใน ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านการก่อสร้าง ๒) ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ รวมถึงผลวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้เกิดรูปแบบจำลองในการพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัด ในจังหวัดอ่างทอง (Basic Model) ที่นำมาสู่กระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๐ รูป/คน จนได้การพัฒนารูปแบบการ จัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง พบว่า

จังหวัดอ่างทองก่อนจะสร้างเสนาสนะหรือบูรณปฏิสังขรณ์ มีแบบแปลน แล้วก็สร้างใน ลักษณะเป็นทรงไทยหรือทรงไทยประยุกต์ มีผู้รับผิดชอบก่อสร้างปฏิสังขรณ์เป็นโบราณสถาน ช่วงที่ ชำนาญงานอีกอย่างหนึ่งคงทนถาวร คนควบคุมดี ทำตามแบบแปลน^{๑๗๖} ต้องดูสถานที่ สภาพ บรรยากาศเป็นธรรมชาติได้รอบทิศทาง เย็นสบาย ถ่ายเทได้สะดวกเป็นสภาพที่กว้างคุณยาว^{๑๗๗} ให้อยู่ในรูปทรงของการอนุรักษ์ของเก่าไทยก็คือรูปทรงไทย ผมมองว่าสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ นี่ก็จะเป็นไป ในรูปแบบของการอนุรักษ์ท้องถิ่น แบบเดิม ๆ^{๑๗๘} สะท้อนความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา การจัดการ การวางแผนผัง การสร้าง การดูแลรักษา ซึ่งก็จะไปสัมพันธ์กับสภาสาธารณูปการ^{๑๗๙} มอบหมายให้คน อื่นเป็นผู้ดูแลควบคุม รวมทั้งผู้รับเหมาก่อสร้าง งานนวัตกรรมเรื่องกฎหมายบ้านเมือง ระเบียบ ข้อบังคับหรือที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้าง^{๑๘๐} การก่อสร้างการบูรณปฏิสังขรณ์ ผมก็มีการก่อสร้าง ก็จะมีปัญหา ๔ อย่าง เกี่ยวกับการบริหารบุคคล การบริหารเงิน การบริหารวัสดุอุปกรณ์

^{๑๗๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูเกษมธรรมานุรักษ์ เจ้าคณะตำบลสามโก้ จังหวัดอ่างทอง, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๗๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลธรรมโสภณ เจ้าอาวาสวัดหนองกร่าง จังหวัดอ่างทอง, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๗๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูกิตติญาณวิสิฐ เจ้าอาวาสวัดสามขาว จังหวัดอ่างทอง, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๗๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระระพี พุทธิสาร, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

การจัดการ^{๑๘๑} การบูรณปฏิสังขรณ์ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ใหม่ ๆ เข้ามาหรือในการที่เพิ่มภาคีเครือข่ายที่เราเอาช่างอิตาลีเข้ามา^{๑๘๒} การก่อสร้างยึดโยงกับตำราของพระเจ้าพิมพิสารที่จะถวายสวนไม้ที่เป็นวัดแรกของพุทธศาสนา พอจะคำนวณเป็นหลักการหรือแนวคิดได้ว่า การก่อสร้างนั้นต้องคำนึงถึงประโยชน์ ใช้ประโยชน์ได้ทุกตารางเมตร ประหยัดคือสร้างขนาดพอใช้ขนาดบำรุงรักษาปลอดภัย^{๑๘๓} รูปแบบที่ท่านผู้วิจัยไปวิจัยมาและมีความเห็นเพิ่มเติมให้ผู้วิจัยว่าจะต้องพัฒนางานสาธารณูปการทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านการก่อสร้างและด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ของการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทองนี้ โดยใช้หลัก 4 M^{๑๘๔} การบริหารบุคคล มีคณะกรรมการหลายท่าน ต้องฟังเหตุผลของคนส่วนใหญ่ คำนวณสิ่งก่อสร้างว่าต้องใช้อะไรบ้าง สร้างคนก่อน ให้คนที่มาในวัดเกิดศรัทธา การบริหารเงิน ได้รับบริจาคของญาติโยม นี่คือหลักที่สำคัญ ต้องสร้างคน ให้เกิดในสิ่งต่าง ๆ ที่เรานำมาสร้างเป็นอาคาร การบริหารวัสดุ เป็นการก่ออิฐหรือปูน ให้มันเป็นสิ่งที่ทำแล้วใช้ เกิดประโยชน์กับประชาชนส่วนใหญ่ใช้ไม้แดง ไม้เต็ง เป็นไม้เนื้อแข็งเอามาประยุกต์ใช้ การบริหารการจัดการ มีการประชุมปรึกษา ว่าหลักใหญ่ต้องวางผังวางแผนให้ดีแล้วสร้างศรัทธาสร้างคนให้เกิดขึ้น สิ่งใหม่ ๆ ก็เกิดขึ้นมาในรูปแบบที่ดี เรื่องปฏิสังขรณ์นี้ก็ต้องใช้หลักค่อนข้างบูรณาการ ต้องเอาของที่มีอยู่แล้วเก็บมาใช้ให้หมด^{๑๘๕} การบริหารบุคคล เจ้าอาวาสมีภูมิความรู้การพัฒนาการสาธารณูปการของวัดสามารถอธิบายได้ว่าสิ่งที่เราทำนี้ให้ประโยชน์อะไร การบริหารเงิน วัดมีการรับบริจาค ความสามารถของผู้ที่เป็นผู้บริหาร ในการทำบัญชีให้ถูกต้อง ผมว่าเรื่องคน เรื่องเงิน เรื่องวัสดุ ใช่ว่าที่มีคุณภาพคงทนต่อการก่อสร้าง มีการจัดการวางรูปแบบวางรากฐานอย่างนี้ จัดให้เป็นรูปแบบอย่างนี้ เราก็อยู่ภาคกลางเราต้องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นสิ่งที่โชว์เป็นจุดเด่นของเรา เราต้องอนุรักษ์ไว้^{๑๘๖}

การบริหารบุคคลมีความรู้ทางด้านเข้าใจบนพื้นฐานรากของอัตลักษณ์ของตัวเอง จะต้องมีความรู้ความเข้าใจแล้วก็มีส่วนต่อการสร้างและก็มีองค์ความรู้ในการที่จะสร้างการบริหารเงิน

^{๑๘๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธรรมนาถา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๒} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๓} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทังโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๔} ผศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิมลธรรมโสภณ เจ้าอาวาสวัดหนองกร่าง จังหวัดอ่างทอง, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูกิตติญาณวิสิฐ เจ้าอาวาสวัดสามขา จังหวัดอ่างทอง, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

จัดหาสมทบตามความเหมาะสมเป็นไปตามกฎระเบียบ มีคณะกรรมการควบคุมดูแลมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ การบริหารวัสดุอุปกรณ์ คณะสงฆ์มีการตั้งสภาสาธารณูปการ สภาวิศกร ซึ่งจะมีหน้าที่ในการตรวจประเมิน ให้ความรู้ด้านวัสดุอุปกรณ์ อิฐ หิน ปูน ทราย ให้สิ่งเหล็กแปดทุนได้เหล็กหกทุน ครึ่งสิ่งเหล็กข้ออ้อยเทียมไม่ใช่เหล็กข้ออ้อยแท้เหล่านี้ควรจะมีสภาพตรวจรับงานอย่างเป็นระบบ การจัดการ การก่อสร้างหรือว่าการสาธารณูปการ ถ้าสามารถนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาใส่ไปอาจจะไปสัมพันธ์กับหลักของประโยชน์ ซึ่งแนวคิดของพุทธศาสนามีแนวคิดเรื่องประหยัด ประยุกต์ก็คือสื่อธรรม และในเวลาเดียวกันก็คือการก่อสร้างใด ๆ ก็ช่าง เหมือนกับยอดเจดีย์ต้องแหลมแล้วก็เรียวยาวไปสู่ยอดฉัตรมันเหมือนกับเจดีย์ทุกเจดีย์โดยเฉพาะเจดีย์วัดอรุณก็จะมี ๔ ฐาน ฐานขึ้นไปแล้วไปจบอยู่บนที่ยอด เป็นความหมายของการสื่อธรรมของการก่อสร้าง^{๑๘๗}

การบริหารบุคคลมีความรู้ความเข้าใจแล้วก็มีความหมายบ้านเมือง มีการพบปะพูดคุยกัน เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการจัดการองค์ความรู้ก็เป็น KM ชนิดหนึ่งในเรื่องของการก่อสร้าง อาจารย์พิเศษ ส่งพระเณรไปศึกษาดูงานการหาเงินนี้ก็อาศัยภาวะผู้นำของคน วัดไหนมีพระสอนเก่ง พระสร้าง พระเสก พระกรรมฐานคือพระสอน พระสร้างคือพระที่ท่านหาญาติโยมเก่ง แล้วก็พระเสกก็พอหาได้ ก็สร้างวัดใหญ่วัดโตได้ ต้องหาเงินผ้าปากฐิน เงินที่จะนำมาก่อสร้างเกี่ยวกับงบประมาณแผ่นดิน มีส่วนงบประมาณการดูแลบูรณะ วัสดุสิ่งของในการก่อสร้าง วัสดุนี้ อย่างเช่นการบูรณปฏิสังขรณ์ทุกอย่างต้องใช้วัสดุพิเศษ จิตรกรรมฝาผนังปูนด้วยหินอ่อนนี้ก็ได้เพราะมันจะดูความชื้นจะทำให้พังขึ้น การบริหารจัดการ การทำนุบำรุงรักษาโดยการเช่นเดียวกับการก่อสร้างว่า หนักรธรรมในทางพระพุทธศาสนา สาเหตุที่ตระกูลเสื่อมตั่งอยู่ได้ไม่นานนี้ ท่านบอกว่ามีอยู่ ๔ อย่างคือ ๑. ไม่แสวงหาของที่หาย ๒. ไม่บูรณสิ่งที่มันคร่ำคร่า ๓. ไม่รู้จักประมาณในการใช้จ่าย ๔. ตั้งบุคคลผู้ทุศีลเป็นผู้ครองคือครองเรือนอย่างนี้ อันนี้ก่อให้เกิดปัญหาได้ นี่พูดตามบูรณาการมาจากคำสอนพระพุทธเจ้า เพียงแต่ว่าถ้าเราตั้งผู้ทุศีลครองวัดก็ดี หรือว่าไม่รู้จักประมาณในการบริโภคก็ดี ไม่บูรณสิ่งที่เก่าก็ดี หรือไม่แสวงหาสิ่งที่หายก็ดี อันนี้มันก็จะทำให้เกิดปัญหาได้ในแง่เช่น การบูรณปฏิสังขรณ์วัดก็จะโดนกฎหมายบ้านเมืองเล่นงานได้ว่าไม่สัมพันธ์กับบ้านเมือง^{๑๘๘}

มีการการพัฒนาพระสงฆ์ ไวยาวัจกร มีความรู้ในเรื่องของแบบแปลน เสนอจัดทำโครงการขึ้นมาให้มีการเปิดการอบรมการบริหารจัดการ เรื่องของโครงสร้างของการก่อสร้างอะไรต่าง ๆ ต้องใช้แบบไหน และในเรื่องของการพัฒนาตรงนี้นั้นรวมไปถึงด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ทุกท่านพูดมาแล้ว เพราะตรงนี้

^{๑๘๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระระพิน พุทธิสาร, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๘๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

ควรมียุทธศาสตร์ ๒ ด้านในเรื่องของการพัฒนา ด้านกฎหมาย ด้านระบบต่าง ๆ^{๑๘๙} การบริหารบุคคล ที่จะต้องรู้เลยก็คือเจ้าอาวาสที่จะต้องมองงานออก รู้ว่าควรจะทำอย่างไรก่อน อันไหนหลัง การบริหารการเงินก็มั่นคงแน่นอนอยู่แล้ว การทำอะไรทุกอย่างต้องมิงงบประมาณ มีการสร้างก็ต้องหางบประมาณมา เราก็ต้องรู้จักการแบ่งสัดส่วนเนื้องานต่างๆ ด้วยวัสดุอุปกรณ์ก็จะเชื่อมโยงกับการการบริหารบุคคลนั้นแหละ ถ้าเจ้าอาวาสรู้เรื่องการบริหารวัสดุอุปกรณ์ เราก็จะรู้ว่าวัสดุอุปกรณ์อันไหนที่เราควรนำไปใช้หรือไม่ควรนำไปใช้ ความจริงมันเกิดประโยชน์แต่ว่าใช้ไม่ได้เต็มศักยภาพหรือเต็มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการก็โดยรวมแล้วมองเห็นภาพชัดแล้วใน ๔ ด้านที่ท่านคณาจารย์หรือที่ท่านนักวิชาการทุกท่านได้ให้ความเห็นตามนี้^{๑๙๐}

บุคคล เป็นผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญด้านนั้น ๆ โดยตรง ถ้าเป็นในเรื่องของจะพัฒนาในด้านการก่อสร้างให้เป็นอัตลักษณ์ของเรา รู้จักเลือกวัสดุอุปกรณ์แบบไหนที่มันทนกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปหรืออะไรอย่างนี้ วัสดุที่อาจจะเป็น SCG อย่างนี้ ที่ทำอะไรออกมาใหม่ ๆ อาจจะเสนอเสริมไปทางนั้น อย่างเรื่องการจัดการก็เอาเทคนิคใหม่ ๆ เข้ามา การเงินคงเดิมเพราะว่าเป็นกฎของการเงิน จัดทำบัญชี รายรับ-รายจ่ายให้ถูกต้อง การจัดการ เอาเทคโนโลยีหรือเอาศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งเราเรียนการจัดการเชิงพุทธ บูรณาการอยู่แล้วระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่อย่างนี้ ทั้งสองประเด็นทั้งสองงานก็คือ รูปแบบการก่อสร้างกับปฏิสังขรณ์ เราก็ใช้สิ่งที่เป็นนวัตกรรมแล้วก็ภาคีเครือข่ายอะไรอย่างนี้เข้ามา^{๑๙๑}

บุคคล ผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง ผู้ว่าจ้างมีปัญหาในประเด็นกระบวนการการควบคุมคุณภาพ และเวลา ผู้รับจ้างมักจะเจอปัญหาว่า ไม่มีความชำนาญในสาขานั้น ๆ และไม่ค่อยมีความรับผิดชอบในงาน เริ่มงานนี้ไปได้หน่อยวันไว้ไปทำงานอื่นวัดอื่นนี่คือประเด็นผู้รับจ้าง ประเด็นเรื่องวัสดุ ที่เจอปัญหาก็คือ ใช้วัสดุไม่สอดคล้องกับสิ่งที่เราจะก่อสร้าง โดยเฉพาะปัญหาเรื่องของการซ่อม ที่มีปัญหามาก ๆ ก็คือเอาสมัยใหม่ไปเขียนแต่งเติมลายภาพเก่าที่มีอยู่ของวัด ปัญหานี้เจอมาแล้วหลายวัด ข้ามมามาตรการสุดท้ายในเรื่องของการจัดการการก่อสร้างที่ดี การบูรณปฏิสังขรณ์ที่ดี จากประสบการณ์จะมองเห็นว่า ทางวัดส่วนใหญ่มีการจัดการจริงแม้จะไม่ครบทุกประการ กระบวนการ การจัดการเริ่มจากการวางแผน การแบ่งงานกันทำ จัดคนเข้าทำงาน การดำเนินงาน และสุดท้ายการควบคุม โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการควบคุม เราจะเห็นว่าแต่ละวัด พอเริ่มให้สร้างกันไป เราจะขาดคุณเข้าไป

^{๑๘๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสุพันธ์์ สุนนโท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดลาดทราย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๙๐} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธรรมนาถ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

^{๑๙๑} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

ควบคุมคุณภาพอย่างแท้จริง เราจะเห็นหน่วยงานภาครัฐเวลาเขาก่อสร้าง ปูนที่เอามาเทก็เก็บตัวอย่าง ปูนไว้ เหล็กเอามาใช้เขาต้องตัดหัวเหล็กเก็บไว้ว่าเหล็กชุดนี้ใช้กับคน ตัดแล้วเก็บไว้ แต่ของเราส่วนใหญ่ก็เป็นช่างมาทำ พอมีปัญหาอะไรเกิดขึ้นเราก็ไม่ได้เข้าไปล้วงลึก ไม่มีการตรวจสอบ แล้วปัญหาที่ตามมาก็คือ เมื่อเราไม่เน้นเรื่องการควบคุมอย่างแท้จริงก็มักจะใช้วัสดุที่เกินความจำเป็น เสาควรจะใช้เหล็กแค่หกหุ้นแต่กลับนำเหล็กแปดหุ้นสิบหุ้นมาใช้ คือใช้ดีกว่าก่อนของเราความมั่นคงก็จะโอเวอร์เกินคาด ถ้าเราลองคิดเป็นตารางเมตรในการสร้างโบสถ์ สร้างศาลาค่าใช้จ่ายจะสูงมาก ส่วนหนึ่งมาจากที่เราใช้วัสดุเกิน สเปกส์ เพราะกลัวพัง นี่คือนั่นที่เกิดขึ้นจากที่สามารถที่จะมองปัญหาได้^{๑๙๒}

สรุปได้ว่า การก่อสร้างจะต้องใช้กำลังทรัพย์ กำลังคน กำลังศรัทธาและอื่นๆ ผู้ที่จะสร้างจะต้องมีบริบทหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนช่วยประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลังผู้ที่สร้างจะต้องมีบริบทหลายด้าน ต้องติดต่อประสานงานกับหลายฝ่าย เช่น พระสงฆ์ในวัดต้องเอาใจใส่ชวนช่วยประสานงาน ชาวบ้านก็ต้องสนับสนุนช่วยเหลือตามกำลัง หากมีข้อขัดแย้งหรือขัดข้องก็จะเป็นอุปสรรคที่ไม่บริสุทธิ์หรือมีตำหนิ เจ้าภาพเจ้าศรัทธาก็ต้องลงทุนทรัพย์เอาใจใส่ดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักของการก่อสร้างและจัดทำ ช่างที่ทำงานก็ต้องมีฝีมือเป็นที่ยอมรับเพราะการก่อสร้างมีทั้งศาสตร์ ศิลป วัฒนธรรม ประเพณีและวัดก็ต้องมีคณะกรรมการวัดจำนวนมากเพื่อช่วยทางงบประมาณให้เพียงพอต่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ แต่ต้องมีคณะกรรมการเงินในการดูแลรักษา ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายตามความเป็นจริง เจ้าอาวาสต้องมีความยุติธรรมเพื่อสร้างศรัทธาประชาชนทั่วไปช่วยเหลือในการก่อสร้างต่างๆ ภายในวัดให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป การพัฒนาเสนาสนะภายในวัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพียงพอต่อการใช้สอยในกิจการของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถของเจ้าอาวาสนั้นๆ มีการวางแผนในการใช้ที่ดินอันเป็นที่ตั้งวัดในการก่อสร้างอาคารเสนาสนะให้เป็นประโยชน์สูงสุด ตามนโยบายของคณะสงฆ์ วัสดุอุปกรณ์ เช่น ดิน หิน ปูน โลหะ เป็นต้น มีการแบ่งตามวิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ วิธีการและกระบวนการสร้างสรรค์ในงานศิลปหัตถกรรมและเครื่องใช้พื้นบ้านแต่ละอย่างมีขั้นตอนวิธีการที่ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้ด้วย เช่น วิธีการจักรสาน การแกะสลักไม้ การปั้นด้วยดิน หรือการทอ ซึ่งนอกจากมีขั้นตอนและวิธีการที่แตกต่างแล้ว วัตถุประสงค์เครื่องมือสำหรับใช้ในงานแต่ละประเภทยังมีลักษณะเฉพาะและวิธีการใช้ที่แตกต่างกันออกไปอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่ามีความแตกต่างกัน โดยตั้งแต่เริ่มขั้นตอนแรกจนถึงเสร็จสิ้นสมบูรณ์

การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่นๆ การพัฒนาเหล่านี้ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอ

^{๑๙๒} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทังโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒ เมษายน ๒๕๕๘.

ธรรมกุฎี ศาลาการเปรียญเป็นต้นงานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมเทียมกัน มากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับขนาดของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน เป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นความสัมพันธ์ที่มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านการศึกษา การเรียนรู้วิถีชีวิตและและเป็นสื่ออบรมขัดเกลาให้กับประชาชน วัดจึงเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังที่สองของชุมชน ในการร่วมกันทำกิจกรรมและสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในที่นั้น ๆ ประชาชนในชุมชน จึงให้ความร่วมมือในการร่วมกันสร้างเสนาสนะ ถาวรวัตถุภายในวัด ให้ดูสวยงามเป็นที่เชิดหน้าชูตา ของชุมชนที่อยู่ภายในเขตวัดอีกด้วย

งานด้านสาธารณูปการวัดจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นผู้นำ และให้ความรู้ต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชนในการร่วมกันสร้างงานสาธารณูปการวัดและมีพุทธศาสนิกชนเป็นกำลังช่วยในการบริจาคทรัพย์และแรงงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและวัดได้พัฒนาทางด้านจิตใจ ในการอบรมขัดเกลา สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ในการใช้สอยประโยชน์ศาสนสถานต่าง ๆ ร่วมกันอีกด้วย ซึ่งงานด้านสาธารณูปการนี้ จะเป็นตัวบ่งชี้วัดคุณภาพในด้านการพัฒนาวัด ซึ่งตรงตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบแผนการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

ที่มา : พระปลัดอดุล ปริบุญโน, ๒๕๕๘.

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการสาธารณูปการของวัดในจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ๔ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ ได้แก่ การจัดการบุคลากร (MAN) ประกอบด้วย การพัฒนาความรู้ความสามารถพระสังฆาธิการ เช่น การฝึกอบรม การศึกษาต่อในหลักสูตรต่างๆ ได้แก่ หลักสูตรประกาศนียบัตรบริหารกิจการคณะสงฆ์ หลักสูตรปริญญาตรีสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หรือการเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานที่จัด เป็นต้น การศึกษาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ประการต่อมาควรพัฒนาทักษะและความชำนาญในการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสให้มีประสิทธิภาพในการจัดการสาธารณูปการ เช่น การลงมือปฏิบัติจริง การแนะนำจากเจ้าคณะพระสังฆาธิการที่มีความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน เป็นต้น ประการถัดไปควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ เช่น เจ้าคณะผู้ปกครอง เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร ภายในวัดที่มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนไวยาวัจกร คณะกรรมการวัด และประชาชน เป็นต้น เพื่อร่วมวางแผน กำกับดูแลความเรียบร้อย เป็นต้น ประการสุดท้ายควรมีกระบวนการในการคัดเลือกช่างฝีมือที่ดีและมีความชำนาญ ทั้งนี้งานก่อสร้างและการปฏิสังขรณ์จะประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยบุคลากรที่ดีและมีประสิทธิภาพในการทำงาน

รูปแบบที่ ๒ ได้แก่ การจัดการงบประมาณ (MONEY) ประกอบด้วย แหล่งที่มาของงบประมาณชัดเจน ทั้งนี้เจ้าอาวาสจะต้องทราบแหล่งที่มาของงบประมาณ ทั้งในส่วนของเงินบริจาคจากศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น รวมถึงบริษัทเอกชน ห้างร้าน รวมถึงรายได้จากวัดเองด้วย ทั้งนี้การทราบแหล่งที่มาของงบประมาณจะช่วยให้วัดมีแหล่งที่มาของงบประมาณที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้การบริหารจัดการง่ายขึ้นด้วย ประการที่สองควรพัฒนาระบบบริหารจัดการการเงินที่มีประสิทธิภาพ เมื่อรับเงินมาแล้วเจ้าอาวาสจำเป็นต้องทราบกฎหมาย หรือระเบียบวิธีการปฏิบัติสำหรับการจัดการงบประมาณที่ดี การเบิกจ่ายประมาณที่ถูกต้องและโปร่งใส ประการที่สามจะต้องจัดทำบัญชีรับจ่ายให้เป็นปัจจุบันและรายงานผลการดำเนินงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ รวมทั้งเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ ตรวจสอบความโปร่งใส ความคุ้มค่าของงบประมาณได้

รูปแบบที่ ๓ ได้แก่ การจัดการวัสดุอุปกรณ์ (MATERIAL) ประกอบด้วย พัฒนาระบบการคัดเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่มีคุณภาพ คงทนและคุ้มค่า เลือกสรรวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น อิฐ มอญ ดินแดง ซึ่งเป็นของหาง่าย มีอยู่ในชุมชนจังหวัดอ่างทอง ราคาถูกและหาง่าย นอกจากนี้เจ้าอาวาสยังต้องอนุรักษ์ความเป็นไทยและพระพุทธศาสนาที่ชัดเจน ไม่มีการดัดแปลงหรือสร้างสิ่งขัดแย้งต่อวัฒนธรรมประเพณี และพระพุทธศาสนา ประการสุดท้ายต้องไม่ทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุเดิมที่มีอยู่

รูปแบบที่ ๔ ได้แก่ การบริหารจัดการ (MANAGEMENT) ประกอบด้วย จำเป็นต้องมีการประชุมวางแผนสม่ำเสมอ มีการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้อย่างเคร่งครัด มีระบบตรวจสอบและควบคุมการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีการแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และรายงานผลการดำเนินงานเสมอ

จากรูปแบบทั้งสี่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ทำให้การจัดการสาธารณสุขการในจังหวัดอ่างทองมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนควรร่วมมือกันและดำเนินงานตามรูปแบบที่กล่าวมาแล้วจะช่วยให้การทำงานง่ายขึ้น และมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้นด้วย